Tóth Ferenc

Egy lehetetlen küldetés iratai

A rodostói magyar emigráció utolsó magyarországi beavatkozási tervei az 1755–1757-es évekből*

A kémkedés, a hírszerzés és általában a titkos diplomácia történetének kutatása során a történészek számtalan akadályba ütköznek. Ezek közül a legjelentősebb a források mennyiségéből és minőségéből adódik. Mivel a titkos küldetések iratait rendkívül óvatosan kezelték, ezért nem is keletkezett mindenről pontos ügyirat vagy jelentés, és gyakran a küldetések résztvevői maguk is igyekeztek eltüntetni tevékenységük nyomait.[1] Ezért a történészek számára mindig nagy öröm egy olyan forráscsoport felfedezése, amely titkos küldetések céljaira és eredményeire vonatkozólag nyújt megbízható információkat. A hazai kutatók számára természetesen külön öröm, ha egy eddig ismeretlen magyar vonatkozású forráscsoportot sikerül feltárni.

Jelen közleményben olyan dokumentumokat szeretnék közölni, amelyek a rodostói magyar emigráció és a francia titkos diplomácia 1750-es évek derekán lezajlott érintkezéséből keletkeztek. Egy korábbi hasonló közleményemben Tóth András francia huszártiszt és diplomata, valamint Csáky Mihály gróf, a rodostói magyar emigráció vezetője által az 1740-es évek végén kovácsolt terveket igyekeztem bemutatni frissen feltárt franciaországi források segítségével.[2] Ebben a mostani forrásközlésben az osztrák örökösödési háború (1740–1748) végén felélénkülő titkos diplomáciai tevékenység folytatásáról lesz szó, amely néhány év múlva újabb terveket szült és ráadásul a korábbi szereplők részvételével.

Az ő tevékenységükre vonatkozó források különféle levéltárak gyűjteményeiben lelhetők fel. A nagyköveti és miniszteri levelezések a Párizs melletti La Courneuve központi Francia Diplomáciai Levéltár *(Archives Diplomatiques)* politikai levelezéseinek *(Correspondance politique – série CP)* török vonatkozású iratai között találhatók.[3] A konstantinápolyi francia követség levéltárát a Nantes-i Diplomáciai Levéltári Központban őrzik. Ennek korábbi, főleg 18. századi iratait Saint-Priest gróf, konstantinápolyi francia követ gyűjtette össze, majd rendszereztette és köttette bőrkötésű kéziratos

* A tanulmány az *MTA BTK TTI „Lendület" Családkutatócsoport* támogatásával készült. Franciaországi kutatásaimat a Külgazdasági és Külügyminisztérium Klebelsberg-ösztöndíja támogatásával végeztem, amelyet ezúton is szeretnék megköszönni.

[1] Sheldon, 2009, 47.

[2] Tóth, 2019.

[3] Lásd a gyűjtemény mutatóját: Archives Diplomatiques, 1936. A magyar vonatkozású források részletes bemutatása: Kont, 1913, 203–241.

LYMBUS_2020_KÖNYV.indb 405 2021.01.19. 15:46:17

kötetekbe. Az úgynevezett Saint-Priest-gyűjtemény[4] a levéltár egyik legértékesebb, fokozottan védett anyagát képezi. A Saint-Priest-gyűjtemény politikai levelezéseiben *(CADN, Constantinople série A (166PO/A) Fonds Saint-Priest Correspondance politique vol. 11–19.)* már korábban is fontos kiegészítő információkra bukkantam a Rákóczi-emigráció és a vele kapcsolatban álló magyar ágensek tevékenységére vonatkozólag. A másodlagos levelezés alaposabb tanulmányozása *(CADN, Constantinople série A Fonds Saint-Priest Correspondance secondaire vol. 146, 158–159, 206–208, 236–239, 249–256)* során sikerült azonosítani a legismertebb magyar ágensek titkos küldetéseire vonatkozó legfontosabb forrásokat. Ezen belül a 236. számú dobozban teljesen véletlenül találtam meg egy eddig feldolgozatlan iratcsomót, amely a francia diplomácia 1755–1757-es magyar vonatkozású kezdeményezéseivel – nevezetesen Tóth András ágens törökországi küldetésével – kapcsolatos és jórészt eddig nem publikált információkat tartalmaz. Ráadásul ez az iratcsomó tévesen egy másik időszak (1764–1771) iratait tartalmazó dobozba került, ami érthetővé teszi, hogy eddig miért kerülték el ezek a források a kutatók figyelmét.[5] Ezt az egységes iratcsomóban fennmaradt forrásgyűjteményt szeretném jelen publikációmban – különféle kontrollforrásokkal kiegészítve és alátámasztva, jegyzetekkel és bevezetővel ellátva – teljes terjedelmében közölni.

Mielőtt rátérnénk a források bemutatására, tekintsük át röviden a levelezés keletkezésének körülményeit. Az osztrák örökösödési háború utáni békeidőszak alatt nagy változások érlelődtek az európai hatalmi viszonyokban. A háború folyamán a francia–angol gyarmati konfliktusok egyre jobban elmérgesedtek, és a békekötés (1748) után is folytatódtak küzdelmek az amerikai és indiai területeken. A 18. század közepére kialakult nemzetközi helyzetben viszont a Habsburg Birodalom már nem jelentett olyan mértékű fenyegetést a francia hatalmi érdekekre, mint a korábbi időszakokban. Az 1750-es évek derekán viszont az angol külpolitika a porosz király személyében talált megfelelő kontinentális szövetségesre, s mindez hamarosan maga után vonta az osztrák–francia közeledést, majd ezt követően az úgynevezett „diplomáciai forradalmat" (1756). A francia uralkodó titkos tárgyalásokat kezdeményezett Bernis abbé segítségével a bécsi udvarral. XV. Lajos természetesen tekintettel volt a francia közvélemény erősen osztrákellenes jellegére és nem kívánta megsérteni a porosz uralkodóval, II. (Nagy) Frigyessel kötött korábbi szövetségi szerződését sem, s ezért a tárgyalások a legnagyobb titokban folytak.[6]

Az elmérgesedő angol–francia gyarmati harcok és a II. Frigyes agresszív politikája miatt terebélyesedő nemzetközi konfliktus nyomán a Francia Királyság is háborúra készülődött. A franciaországi magyar emigráció kereteit jelentő huszárezredek létszámát felemelték a háborús készenléti létszámra. A francia emigráns közösség szellemi vezetőjének számító Bercsényi László gróf ekkor ismét elküldte török földre bizalmi emberét és tisztjét, Tóth Andrást, hogy toborozzon újoncokat az Oszmán Birodalom területére

[4] A gyűjtemény részletes leírását lásd Denis-Combet, 1975.

[5] A tévedés oka valószínűleg az lehetett, hogy két magyar származású francia ügynök (Tóth András és fia, François de Tott) levelezését egy személy iratanyagának vélték a levéltárosok.

[6] Waddington, 1896; Bély 1992, 516–537.

LYMBUS_2020_KÖNYV.indb 406 2021.01.19. 15:46:17

menekült magyarok között és elkísérje az új konstantinápolyi francia követet, Vergennes grófot,[7] a későbbi francia külügyminisztert. Vergennes kinevezésére azt követően került sor, hogy Roland des Alleurs gróf,[8] korábbi francia nagykövet, a II. Rákóczi Ferenc mellé rendelt rendkívüli követ, des Alleurs márki[9] fia 1754. december 23-án váratlanul elhunyt. Az új nagykövetet a nemzetközi helyzet változásaira tekintettel minél hamarabb el akarták indítani és már 1755 januárjában három útvonaltervet is felvázoltak számára: a szokásos tengeri útvonal mellett egy Bécsen és egy Lengyelországon áthaladó itinerárium is felmerült lehetőségként.[10]

A francia külügyi államtitkár, Rouillé gróf[11] Vergennes küldetését egy jól megtervezett csapat összeállításával igyekezett megalapozni, amelyben helyet kapott két magyar származású francia ügynök is, a korábbi sikeres keleti küldetései miatt hírnevet szerzett Tóth András és kisebbik fia, François.[12] A huszonkét éves fiatalember számára ez a küldetés egy hosszabb tanulmányút kezdetét jelentette, amelynek célja az volt, hogy a török nyelvet és a törökországi viszonyokat megismerő ifjú idővel apja nyomdokaiba lépve szolgálhassa a francia külpolitikát különféle kelet-európai küldetésben, adott esetben akár Magyarországon is.[13] A két magyar kiválasztásában fontos szerepet játszott az a tény, hogy a versailles-i kormányzat olyan magyarországi híreket kapott a bécsi francia követségtől, amelyek szerint az országban megnőtt az elégedetlenség Mária Terézia uralkodásával szemben, különösen az ország keleti és északi területein.[14] A tapasztalt magyar ügynök utasításait Nicolas Louis Le Dran[15] külügyi főtanácsos, a francia külügyi levéltár ma is használatos rendszerének kialakítója fogalmazta meg, aki a magyar ügyekben is igen jól tájékozott személy volt.[16] Tóth András titkos küldetésének utasításait biztonsági okokból 1755. február 21-én csak felolvasták a magyar ügynöknek. A megbízólevélben a király felkérte Tóthot, hogy utazzon el Rodostóba, és diszkréten vegye fel a kapcsolatot a magyar emigráció még életben lévő tagjaival és azok magyarországi híveivel. Amint az instrukció következő részletéből kiderül, a küldetés igen kényes és kockázatos volt a Francia Királyság szempontjából: „Tott úr rövid konstantinápolyi tartózkodás után utazzon Rodostóba meglátogatni honfitársait. (...) A legnagyobb elővigyázatossággal kell majd ügyelnie arra, nehogy kiderüljön, hogy milyen utasításai vannak a magyarországi viszonyokra vonatkozólag. De minthogy Csáky gróf és a többiek

[7] Charles Gravier, Vergennes grófja (1719–1787) életéről és diplomáciai pályájáról: Chambrun, 1944; Salomon, 1935; Labourdette, 1990; Murphy, 1982; Montferrand, 2017.

[8] Roland Puchot, des Alleurs grófja (1693k.–1754), életéről: Duparc, 1969, 353–354.

[9] Pierre Puchot, des Alleurs márkija (1643–1725), életéről: Uo., 187–189.

[10] ADC, CP Turquie 128 fol. 7–9; Tóth, 2002.

[11] Antoine-Louis Rouillé, Jouy grófja (1689–1771), haditengerészeti és külügyminiszter, életéről: Maurepas-Boulant, 1996, 225–229.

[12] Montferrand, 2017, 81.

[13] François de Tott későbbi életpályájáról Tóth, 2015.

[14] ADC, CP Turquie 128 fol. 61.

[15] Nicolas Louis Le Dran (1687–1774), külügyi főtanácsos és levéltáros. Életéről lásd Fournier, 2015.

[16] Le Dran 1731-ben egy igen alapos dokumentumot állított össze a Magyar Királyság és a Habsburgok történelmi kapcsolatairól: ADC, MD Autriche 11 Etablissement de la succession hereditaire de la Couronne de Hongrie dans la Maison d'Autriche (1731) fol. 97–142.

LYMBUS_2020_KÖNYV.indb 407 2021.01.19. 15:46:17

valószínűleg nem fedik majd le előtte az érzelmeiket, megismerheti a vallomásaikból, hogy melyek a legfőbb panaszok az osztrák kormányzattal szemben, hogy kik a legfőbb elégedetlenek, mi a tisztségük, milyen erőt képviselnek, mekkora a hatalmuk és hogy mire lennének képesek, ha ez a kormányzat arra kényszerítené őket, hogy fegyverrel a kezükben követeljék szabadságjogaik visszaállítását, vagy a nekik tett ígéretek betartását. (...) Őfelsége nevét nem szabad az ő helyzetükkel kapcsolatba hozni, s nem szabad, hogy az elégedetlenek abban reménykedjenek, hogy Őfelsége segítségükre siet a vállalkozásaikban, de nem szabad teljesen szétrombolni a támogatásába vetett reményüket sem egy, Isten mentsen meg tőle, Őfelsége és a császárné közt kirobbanó háború esetén."[17]

A küldetés látszólag ellentétes volt a hivatalos francia külpolitika egyre inkább osztrákbarát orientációjával, viszont nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a francia diplomácia alternatív lehetőségként még mindig fontosnak tartotta a Rákóczi-emigrációval való kapcsolatait is. Ezek elsősorban a 17. század második felében és a 18. század elején jól bevált kelet-európai franciabarát szövetségi rendszer felélesztése és a Fényes Portával ápolt kapcsolatok szempontjából lehetettek hasznosak. Másfelől pedig ezek éppen XV. Lajos személyes titkos diplomáciájának, a *Secret du Roi*-nak a célkitűzései számára lehettek fontosak.[18] A francia király személyes ambíciói elsősorban Lengyelország felé irányultak, ahol III. Ágost király halála után saját unokatestvérét, Conti hercegét[19] szerette volna a trónra ültetni. A lengyel tervek megvalósításához szükséges kedvező geopolitikai környezet kialakításában fontos szerepe lehetett az Oszmán Birodalom támogatásának, az orosz nagyhatalmi ambíciók megfékezéséhez pedig szükség lehetett az ukrajnai Mazeppa-féle párt felfegyverzésére és adott esetben – az osztrák külpolitika semlegesítése érdekében – a magyar elégedetlenek mozgalmának támogatására. A külügyi levéltári források alapján egyébként jól megállapítható, hogy a két magyar kiküldetése szorosan kapcsolódott a *Secret du Roi* szervezeti felépítéséhez. Tóth Andrást korábbi küldetései során már beavatták a királyi titkos diplomácia rejtelmeibe, fia pedig szintén ekkor kerülhetett szoros kapcsolatba a *Secret du Roi*-val. Ezt jól jelzi az a tény is, hogy törökországi tartózkodásáról készült első részletes jelentését Jean Pierre Tercier[20] számára küldte el, aki a *Secret du Roi* egyik első számú irányítója volt.[21]

Miután a külügyminisztérium a tengeri útvonal mellett döntött, Tóth András és fia 1755. március 9-én indultak el Párizsból Dél-Franciaország felé. Dijonban csatlakozott hozzájuk Vergennes gróf is, akivel együtt utaztak tovább Marseille felé, ahová március 21-én érkeztek meg.[22] Az utazásról Tóth András fia röviden a memoárjaiban is megemlékezett: „1755 áprilisának első napjaiban bontottunk vitorlát és minthogy haladásun-

[17] Tóth utasításainak teljes szövege: ADC, CP Turquie 128 fol. 155–160., a másolatát lásd ADC, CP Turquie 130 fol. 52–56. Az utasítást kiadta: Duparc, 1969, 422–426.

[18] Lásd e témáról: Broglie, 1878.

[19] Louis-François de Bourbon-Conti (1717–1776), francia királyi herceg.

[20] Jean Pierre Tercier (1704–1767), diplomata és akadémikus, a francia királyi titkos diplomácia egyik irányítója, életéről lásd Warlin, 2014.

[21] Az ifjú Tott Mémoire sur la Turquie című jelentésének teljes szövege: ADC, CP Turquie 133 fol. 270–293.

[22] Tóth András levele Rouillé külügyminiszternek (Marseille, 1755. március 24.) ADC, CP Turquie 128 fol. 226.

LYMBUS_2020_KÖNYV.indb 408 2021.01.19. 15:46:17

kat az ellenszél gátolta, csupán május 18-a felé értük el a Dardanellák-tengerszorost. (...) Nem sokkal ezután beérkeztünk a Dardanellák-tengerszorosba s hajónk az árbócszalagját bevonta, hogy elkerülje a többi hajó legénységének, illetve a kapudán pasa[23] üdvözlését, kinek flottája Gallipoli vizeinél horgonyzott; végül 1755. május 21-én vetettünk horgonyt Konstantinápoly kikötőjében."[24]

Tóth András megérkezése után nem sokkal kapta kézhez Rouillé gróf április 5-i levelét, amelyben a francia külügyminiszter a *Secret du Roi* két fontos szereplőjével, Broglie gróffal,[25] a drezdai francia követtel és Durand de Distroff[26] varsói ügynökkel való titkos levelezésének biztosítását kérte tőle. Tóth a levélre 1755. június 2-án írt válaszában felvetette, hogy a lengyel uralkodó melletti francia diplomatákkal való titkos levelezést Hotinon keresztül lehetne a legmegbízhatóbb módon továbbítani, lehetőleg egy francia szolgálatban álló megbízható személyen keresztül és egyben fel is ajánlotta saját személyes szolgálatait.[27] Egyébként Tóth András ezt az ötletét nem teljesen saját kútfőből merítette, hanem jól emlékezhetett arra, hogy az 1730-as években a szintén magyar emigráns Máriássy Ádám is Hotinban tevékenykedett francia ágensként a titkos levelezés biztosítása és hírszerzés céljából.[28] Tóth a levele végén megemlítette, hogy a rodostói emigráció vezetői még élnek, és hamarosan ellátogat hozzájuk. Tóth levelére a külügyminiszter augusztus 15-én válaszolt. Rouillé röviden és kategorikusan közölte a magyar ügynökkel, hogy bár egy hotini francia ügynök alkalmazását jó gondolatnak tartja, de őt más, ennél fontosabb feladatokkal kívánja majd megbízni.[29]

Tóth András július közepén utazott el Rodostóba, hogy a honfitársaival találkozzon. Itt felkereste az aggastyán Csáky Mihályt, a rodostói magyarok még életben lévő vezetőjét. Csáky azonnal kapott a lehetőségen, és francia segítséget remélve elkezdte szervezni a magyarországi ellenállással való kapcsolatait. Tóth rodostói tartózkodása több mint egy hónapig tartott. Mielőtt Tóth András visszatért volna Konstantinápolyba, Csáky Mihály gróf egy rövid latin nyelvű levélben fordult a francia külügyminiszterhez. Ebben az idős magyar emigráns vezető felajánlotta segítségét és kérte, engedélyezze, hogy Tóth András brigadéros helyettesként mellette maradhasson.[30] A helyzetet tovább bonyolította, hogy Bercsényi László gróf, a franciaországi magyar emigráció karizmatikus vezetője augusztus 23-án egy levéllel és egy megbízható forrásokból származó,

---

[23] Az eredeti szövegben kapudán pasa oszmán tisztség franciásított változata (Capitan Pacha) jelenik meg.

[24] Tott 2008, 41–42.

[25] Charles-François de Broglie gróf, Ruffec márkija (1719–1781), III. Ágost király mellett francia rendkívüli nagykövet 1752 és 1758 között, a francia királyi titkos diplomáciai kabinet (Secret du Roi) vezetője.

[26] François-Michel Durand de Distroff (1714–1778), francia főhivatalnok, a metzi parlament tanácsosa, diplomata és titkos ügynök. Lomas, 1869.

[27] Tóth levelének végleges szövege: ADC, CP Turquie 128 fol. 368–371., a levél fogalmazványát lásd a függelékben.

[28] Tóth, 2011, 1197–1202.

[29] Rouillé ugyanazon a napon Vergennes grófnak írt levelében is megismételte Tóth hotini alkalmazásának elutasítását. ADC, CP Turquie 129 fol. 36–37.

[30] Csáky eredeti levele (1755. augusztus 17.) és fordítása: ADC, CP Turquie 129 fol. 40–41. (lásd a függelékben). Csáky levelét óvatosságból Tóth András csak október 23-i levelével együtt küldte el.

LYMBUS_2020_KÖNYV.indb 409 2021.01.19. 15:46:17

a magyarországi helyzetről szóló emlékirattal fordult Jean-Pierre Tercierhez, a francia királyi titkos diplomácia versailles-i vezetőjéhez. Bercsényi magyarországi helyzetjelentése beszámolt a magyar nemesség Mária Terézia politikájával való elégedetlenségéről, kiemelve a protestánsok jogainak megcsorbítását, a hátrányos kereskedelmi intézkedéseket, a délvidéki határőrvidéken történt lázongásokat és az erdélyi családok török földre való menekülését.[31]

Tóth András 1755. szeptember 19-i levelében számolt be a francia külügyek vezetőjének rodostói utazásának eredményeiről. Ebben leírta, hogy a rodostói magyar emigránsok vezetője, Csáky Mihály gróf továbbra is elkötelezett a magyarországi szabadságmozgalmak ügye iránt. A jelentés beszámol a Magyarországon tapasztalható elnyomásról és az egyre növekvő elégedetlenségről, valamint kiemelten foglalkozik a délvidéki szerbek Oroszországba való kivándorlásával.[32] Csáky gróf szintén beszélt József főherceg magyar királlyá koronázásának tervéről is, amelyről már korábbi leveleiben is írt a francia diplomácia vezetőinek.[33] A jelentés beszámol Csáky otthoni kapcsolatairól és rodostói elszigeteltségéről, illetve a magyarországi intervenciós tervek lehetőségeiről, amelyben Csáky gróf Tóthot alkalmasnak tartotta volna a francia katonai tanácsadói szerepre. A rodostói magyarok átadtak neki számos iratot II. Rákóczi Ferenc hagyatékából. A jelentés végén Tóth felajánlotta szolgálatait a rodostói magyarokkal való további együttműködés érdekében.[34]

Tóth András jelentése és Csáky Mihály levelének híre, illetve Bercsényi memoranduma olyannyira meglepték a francia külügyminisztert, hogy a magyar emigráció aktivitása ettől kezdve érezhetően kezdett terhessé válni az Osztrák Házhoz közeledő, sőt hamarosan szövetséget kereső francia diplomácia számára.[35] A francia külügyminisztérium először a történelmi példák tapasztalatait felhasználva próbálta kiértékelni az új helyzetet. Ehhez készülhetett – a tapasztalt levéltáros Le Dran közreműködésével – egy

---

[31] Bercsényi levele és emlékirata: ADC, CP Turquie 129, fol. 122–123.

[32] Itt a délvidéki szerb határőrök kivándorlásáról van szó, akiket az orosz kormányzat az ukrajnai határvidéken telepített le az Új Szerbia néven létrehozott tartományban. A migrációról már korábban részletesen tájékoztatta a konstantinápolyi francia követséget a krími francia konzul is. Az 1752. július 21-i levelében a tatárok híradása szerint magyaroknak tekintette a kivándorlókat: „Egy bahcsiszeráji szavahihető örménytől híradást kaptam Ukrajna felé vándorló állítólagos magyarokról. Moszkvából hazafelé tartva találkozott velük és elmondta, hogy igen nyomorúságos állapotban lévő, majdnem mezítelen és fegyvertelen férfiakat, nőket és gyermekeket látott, akiknek egy fiatal és láthatóan rangos vezetőjük van. Úgy véli, hogy az erdélyi hegyekből jönnek Havasalföld felől, ahol a tatárok mindenkit *Madzsarnak* hívnak, és nem katolikusok. Az örmény elmondta még, hogy ezek a megélhetést és nyugalmat nem találó családok Oroszországhoz fordultak segítségért, amely a budziaki határ mellett adott helyet letelepedésükhöz. Való igaz, hogy a kolónia védelmére már kijelöltek és földsánccal és ütegekkel megerősítettek egy helyet." CADN, Constantinople série A fonds Saint-Priest 153. Correspondance du comte Des Alleurs - Crimée (1752–1754).

[33] Tóth, 2019.

[34] Tóth beszámoló levelének végleges szövege: ADC, CP Turquie 129, fol. 194–201., a levél fogalmazványát lásd a függelékben.

[35] Murphy, 1982, 80.

LYMBUS_2020_KÖNYV.indb 410 2021.01.19. 15:46:17

feljegyzés, amely azt vizsgálja, hogy Chateauneuf nagykövet[36] hivatala idején milyen eszközökkel lehetett az oszmán kormányzatot a Thököly-féle mozgalom megsegítése okán a Habsburgok elleni háborúra bírni, majd a rijswijki béke (1697) megkötése után milyen érveket sorakoztatott fel magyarázatul a francia diplomácia az oszmán partnere felé.[37] A történelmi párhuzam természetesen csak fikció volt és szó sem volt a 17. század végi Habsburg Birodalmat kétfrontos háborúra kényszerítő átfogó diplomáciai műveletekről. Ugyanakkor a rodostói magyar emigráció belső köreiben érlelődő új szervezkedés példáján keresztül jól lehetett tesztelni, hogy a Porta milyen mértékben volt hajlandó beavatkozni a közép-európai viszonyokba. Az ügy kényes jellegét jól jelzik Vergennes gróf szeptember 13-i levelének Tóth és Csáky tevékenységére vonatkozó megjegyzései. A nagykövet a levelek francia kormányzatot kompromittálható jellege miatt, azokat vészhelyzet esetén – pl. angol kalózok támadása – a postaszolgálatot ellátó hajó kapitánya számára azonnal megsemmisítendő dokumentumoknak nyilvánította.[38] Vergennes Rouillé grófnak írt október 20-i levelében reagált Tóth és Csáky merész felvetéseire. Ebben óvatosságra intette a francia külügyek irányítóját, és noha nem kételkedett Tóth András és Csáky gróf elkötelezettségének őszinteségében, ő maga úgy látta, hogy a rodostói magyar kolónia vezetői megöregedtek és az emigráció nem képes megújulni.[39]

Tóth András 1755. október 23-án válaszolt Rouillé gróf augusztus 15-i levelére. Ebben a magyar ágens megerősítette, hogy elfogadja a hotini alkalmazásával kapcsolatos miniszteri és nagyköveti ellenvetéseket és megköszönte a miniszter támogatását. Leveléhez mellékelte Csáky gróf levelét is, amit korábban nem mert elküldeni a tengeri diplomáciai postával.[40] Rouillé október 31-én válaszolt Tóth első rodostói utazásáról készült beszámolójára. Ebben a miniszter megköszönte Tóth beszámolóját, nagyra tartotta Csáky Mihály hazaszeretetét, ám kétségeinek adott hangot azzal kapcsolatban, hogy a gróf magyarországi információi megalapozottak lennének. Továbbá úgy gondolta, hogy Csáky gróf honfiúi buzgalma túlment egy bizonyos határon, és ettől fogva ellentétbe került Tóth András utasításaival és a francia diplomácia érdekeivel. Ennek megfelelően Rouillé kérte Tóthot, hogy tartózkodjon a magyar ellenzéki vezetőkkel való kapcsolattartástól és maradjon készenlétben Konstantinápolyban Vergennes gróf mellett. Ha esetleg háború törne ki a Habsburg Monarchia és az Oszmán Birodalom között, akkor valószínűleg felkérnék arra, hogy az oszmán hadsereget kísérve tájékoz-

[36] Pierre Antoine de Castagnères de Châteauneuf (1646–1728), savoyai származású francia parlamenti tanácsos és diplomata, párizsi városházi elöljáró (prévôt des marchands). 1689-ben XIV. Lajos kinevezte konstantinápolyi nagykövetnek, ahol 1699-ig szolgált. 1703 és 1704 között lisszaboni, majd 1713-tól 1718-ig hágai nagykövet volt. 1720-tól haláláig a párizsi városházán szolgált. Nicolas, 1997.

[37] ADC, CP Turquie 129, fol. 124–149.

[38] „Quoique je ne doive rien craindre pour la seureté de ce pacquet, puisque je recommande au capitaine de la jetter à la mer s'il etoit menacé par quelque vaisseau anglois qu'il ne pouvoit eviter, cependant nous n'avons pas crû devoir hazarder la lettre que M. le Comte Czaki vous ecrit en clair." ADC, CP Turquie 129, fol. 191.

[39] Vergennes levele (Konstantinápoly, 1755. október 20.) ADC, CP Turquie 129, fol. 241–242.

[40] Tóth levelének végleges szövege: ADC, CP Turquie 129, fol. 309–310., a levél fogalmazványát lásd a függelékben.

LYMBUS_2020_KÖNYV.indb 411 2021.01.19. 15:46:18

tasson az eseményekről. A jelenlegi helyzetben viszont nem volt szabad a francia király nevében a magyarországi ügyekben eljárnia úgy, hogy békeidőszakban felkelésre való felbujtásban vegyen részt. Felhívta a figyelmét arra, hogy utasításainak megfelelően ezekben az ügyekben csak és kizárólag a hírszerzésre kellett korlátozni a tevékenységét. A levél utóiratában kérte, hogy e levelet Vergennes grófnak is mutassa meg.[41] Rouillé ezt követően a Tóthnak küldött rejtjelezett leveleit egyesen Vergennes grófnak küldte, aki egyedül ismerte a rejtjel kulcsát. Ezzel a magyar ügynök működését gyakorlatilag a nagykövet közvetlen ellenőrzése alá vonta.[42]

Rouillé külügyminiszter 1755. december 30-i, Vergennes grófnak küldött levelében jóval engedékenyebb hangot ütött meg Tóth András és Csáky Mihály kapcsolatát illetően. Mivel Tóth hotini kiküldetését igen kockázatosnak ítélte, ezért úgy döntött, hogy továbbra is Konstantinápolyban kell tevékenykednie. Csáky kérését illetően úgy vélte, hogy Tóth András – bizonyos változtatásokkal – részt vehet a magyarországiakkal való kapcsolatokban. Itt elsősorban arra kell ügyelnie, hogy a békeidőszakban nem szabad fegyveres felkelést szervezniük, sőt inkább a békés igazságszolgáltatást kell keresniük. Ebben a francia uralkodó esetleg közvetíthet. Így Tóth András elolvashatja a rodostóiak magyarországiakkal való levelezéseit, de tartózkodnia kell a felkelésre való buzdítástól, és az eredeti utasításainak megfelelően kell eljárnia.[43]

Amint már korábban láttuk, a Bercsényi-huszárezredben brigadérosi rangot viselő Tóth András törökországi küldetése során egy másik fontos katonai feladatot is ellátott: a francia hadügyminiszter, d'Argenson gróf[44] és Bercsényi László gróf a franciaországi huszárezredek számára való magyar újoncok toborzásával bízták meg. A magyarországi hírek szerint az alföldi parasztfelkelések (Mezőtúr és Hódmezővásárhely) után ismét jelentős számban menekültek el szülőföldjükről magyarok, elsősorban Moldvába.[45] Tóth 1755-ös rodostói tartózkodása során tájékozódott a toborzási lehetőségekről. Innen kért pénztámogatást a hadügyminisztériumtól a moldvai toborzóútjához, amelyet Bercsényi László is támogatott.[46] D'Argenson gróf 1755. október 31-i levelében megköszönte Tóth Andrásnak a beszámolót és a moldvai és havasalföldi magyar menekültek számáról küldött információkat. Kérte, hogy próbáljon meg minél több magyar újoncot verbuválni, főleg a rodostóiak és környékbeliek közül, hogy költséghatékony legyen a toborzás.[47] Tóth András január 25-én válaszolt a hadügyminiszternek. A kapott utasítások értelmében leírta, hogy igyekszik a Rodostóban és környékén tartózkodó magyarok közül újoncokat toborozni, bár jelezte, hogy a messziről ide érkező magyar menekültek felruházása további költséget jelent majd, és számításokat ígért a moldvai

[41] Rouillé levelének foglalmazványa: ADC, CP Turquie 129, fol. 348–351., a levél végleges változatát lásd a függelékben.
[42] Murphy 1982, 82.
[43] Rouillé levele Vergennes grófnak (1755. december 30.) ADC, CP Turquie 129, fol. 437–438.
[44] Marc-Pierre de Voyer de Paulmy d'Argenson grófja (1696–1764) Combeau, 2007.
[45] Hadrovics–Wellmann, 1951; H. Balázs, 1950; Gorun–Kovács, 2005.
[46] SHD, 1A 3403, fol. 100.
[47] D'Argenson gróf Tóthnak (1755. október 31.), a levél végleges változatát lásd a függelékben.

LYMBUS_2020_KÖNYV.indb 412 2021.01.19. 15:46:18

és havasalföldi magyar menekültek Rodostóba való szállításának költségeire vonatkozólag.[48] Később d'Argenson gróf jóváhagyta Tóth azon kérését is, hogy küldjön egy megbízható embert Moldvába és Havasalföldre felmérni, hogy mennyibe kerülne az újoncok utaztatása.[49]

Az 1756-os év igazi fordulópontot hozott az európai nemzetközi kapcsolatok történetében. A Poroszország és Anglia közötti közeledés egyre jobban felgyorsult. Az 1756. január 16-án aláírt westminsteri szerződésben a porosz király elsősorban az újonnan meghódított területeit kívánta megvédeni egy esetleges újabb osztrák, illetve szövetséges támadástól.[50] A szerződés hírére szintén felgyorsultak a francia és osztrák közeledést elősegítő diplomáciai lépések. A tárgyalások következményeként létrejött, és 1756. május 1-jén aláírt, úgynevezett versailles-i szerződésnek három fontos eleme volt: egy semlegességi, egy védelmi és egy titkos szerződés. A két szerződő hatalom kötelezte magát a vesztfáliai békeszerződés által biztosított szabadságjogok védelmében és garanciát nyújtottak egymás számára területeik védelmére „bármely hatalom" ellenében is.[51] A katonai garancia egy nyolcvanezer fős hadsereg vagy annak felállítását fedező pénzsegély nyújtását jelentette. E diplomáciai forradalom vagy a szövetségi rendszer felbomlása *(renversement des alliances)* néven ismert eseménysorozat fő szervezői közül az uralkodók mellett fontos megemlíteni a Mária Teréziával jó kapcsolatokat ápoló Pompadour márkinő és a franciabarátságáról híres Kaunitz kancellár nevét is.[52]

A francia titkos diplomácia magyar emigránsokkal való kapcsolatainak következő fejezetére 1756 elején már megváltozott nemzetközi helyzetben került sor. Tóth András a külügyminiszterhez címzett, 1756. január 25-i levelében elismerte, hogy a Csáky Mihály gróffal folytatott tervezgetések túlléptek megbízásának keretein, de mivel a beszélgetések titokban és a francia király nevének említése nélkül zajlottak, így alapvetően az utasításainak megfelelően járt el. Tóth Vergennes gróffal is egyeztetett, aki azt javasolta neki, hogy Konstantinápolyból utazzon el ismét Rodostóba.[53] Vergennes gróf február 27-i levelében megerősítette a miniszternek, hogy Tóth Andrást javasolja a magyarországi kapcsolatok kiépítésére és ezt a feladatát titokban Konstantinápolyból látná el. A következő rodostói útját ezért kissé elhalasztották.[54] Tóth András március 1-jén egy rövid levélben jelezte a miniszternek, hogy a nagykövet felolvasta számára az őt illető utasításokat, amelyekhez tartani fogja magát.[55]

Tóth András ezt követően látogatott el ismét Rodostóba. Ismét hosszabb időt töltött honfitársai körében, mivel 1756. március 19-től április 27-ig élvezte vendégszeretetüket. Rodostói tartózkodásának eredményeiről május 15-i levelében számolt be Rouillé

[48] Tóth D'Argenson grófnak (1756. január 25.), a levél végleges változatát lásd a függelékben.
[49] D'Argenson gróf Tóthnak (1756. április 23.), a levél végleges változatát lásd a függelékben.
[50] Bély, 1992, 530–532; Braubach, 1952; Waddington 1896.
[51] Antoine, 1989, 679.
[52] Bérenger, 1990, 488.
[53] Tóth levelének végleges szövege: ADC, CP Turquie 131, fol. 53–54., a levél fogalmazványát lásd a függelékben.
[54] Vergennes levele Rouillé grófnak (1756. február 27.) ADC, CP Turquie 131 fol. 294–296.
[55] Tóth levelének dekódolt szövege: ADC, CP Turquie 131, fol. 318.

LYMBUS_2020_KÖNYV.indb 413 2021.01.19. 15:46:18

grófnak. Leírja ebben, hogy Csáky Mihály milyen elérzékenyülten fogadta a miniszter válaszlevelét. A Csákyval folytatott beszélgetéseiből a következőket szűrte le: bár a császári elnyomás miatt elégedetlen magyaroknak nincsen megfelelő vezérük, szerinte kedvezőbb cselekvési lehetőséget csak az Oszmán Birodalom és a Habsburg Monarchia közötti új háború teremthetne. Tóth érdeklődésére Csáky elmondta azt is, hogy Magyarországon a porosz királynak vannak ugyan hívei a protestánsok között, de ő csak a katolikusokkal van kapcsolatban.[56]

Tóth András híradása a magyar protestánsok poroszokkal való kapcsolatairól felkeltette Rouillé gróf érdeklődését. 1756. szeptember 17-i, Vergennes grófnak írt levelében részletesen felvázolta, hogy II. Frigyes magyarországi tervei milyen veszélyeket hordozhatnak a magyar elégedetlenek számára. Kéri a nagykövetét, hogy Tóth András és Csáky Mihály segítségével próbáljon meg hatni a magyarokra, akiknek – különösen a katolikusoknak – igen sok vesztenivalójuk lehet a porosz királlyal való együttműködés esetén.[57] Vergennes gróf ezt a levelet már Tóth András elutazása után kapta meg, és ennek tartalmát 1756. október 30-i levelében közölte magyar ügynökével.[58]

Tóth András hamarosan ismét Rodostóba utazott. Előtte október 2-i levelében jelezte a francia külügyminiszternek a tervét és egyben biztosította is arról, hogy nem fog eltérni az instrukcióitól, különösen az osztrák–francia szövetség teremtette új helyzetben, és hasonlóan kezességet vállalt a rodostói magyar vezetők franciák iránti elkötelezettségéért.[59] Vergennes gróf Rouillé grófnak írt, november 1-jei levelének fő témája szintén Tóth rodostói utazása volt, amely főként arra irányult, hogy hogyan próbálja meg eltéríteni a rodostói emigránsok segítségével a magyarországi protestáns párt vezetőit a porosz királlyal való szervezkedéstől. Levele elején a nagykövet kitért arra is, hogy a csehországi hadi helyzet egyelőre nem tette lehetővé II. Frigyes magyarországi felkelést szító terveit.[60] Tóth András a következő saját kezű levelét egyenesen Rodostóból írta a francia külügyminiszternek. A november 3-i keltezésű jelentésében beszámolt arról, hogy mielőtt elutazott volna a magyar emigránsok közé, pontosan megkapta Vergennes gróftól az őt érintő utasításokat. A magyar ügynök megerősítette, hogy Csáky grófnak egyáltalán nem tetszene, ha a magyarok egy protestáns uralkodóval szervezkednének, különösen nem II. Frigyessel, akit csak a saját érdekei vezérelnek. Megígérte azt is, hogy igyekszik eltéríteni honfitársait a veszélyes porosz kapcsolatoktól.[61]

Tóth András november 30-án számolt be második rodostói utazásának eredményeiről. Ebben a porosz király magyarországi terveivel kapcsolatos megbeszélései lényegét közölte Rouillé gróffal. Ismét megerősítette a rodostói emigráns magyar urak francia uralkodó iránti elkötelezettségét és ígéretét, hogy XV. Lajos érdekeinek megfelelően

---

[56] Tóth levelének végleges szövege: ADC, CP Turquie 132, fol. 14–18., a levél fogalmazványát lásd a függelékben.
[57] Rouillé levele Vergennes grófnak (1756. szeptember 27.) ADC, CP Turquie 132, fol. 246–247.
[58] Vergennes levele Tóthnak (1756. október 30.), lásd a függelékben.
[59] Tóth levele Rouillé grófnak (1756. október 27.) ADC, CP Turquie 132, fol. 279–280.
[60] Vergennes levele Rouillé grófnak (1756. november 1.) ADC, CP Turquie 132, fol. 336–337.
[61] Tóth levele Rouillé grófnak (1756. november 3.) ADC, CP Turquie 132, fol. 342.

LYMBUS_2020_KÖNYV.indb 414 2021.01.19. 15:46:18

fognak cselekedni. Szintén kijelentették, hogy nem lépnének fel Mária Terézia ellenében és inkább „nem élnek az alkalommal, hogy a haza szabadságát követeljék", mivel nem akarják a hazai katolikusok romlását. Értesüléseik szerint a főurak inkább külföldre távoznának egy porosz invázió esetén, mint hogy II. Frigyes oldalára állnának. Csáky gróf szerint egyébként a porosz uralkodó semmiképpen sem tudná sokáig fenntartani magyarországi uralmát, mivel azt három európai nagyhatalom sem engedné. A nép és a kisnemesség fiai közül lehet, hogy sokan a poroszok oldalára állnának, de ez nem tartana sokáig. Másfelől pedig az ország törvényei sem teszik lehetővé egy protestáns uralkodó megválasztását, bár ezt a lutheránus Zay Zsigmond báró[62] másképpen gondolja.[63]

Vergennes gróf már december 1-jei hosszú levele végén röviden reagált Tóth rodostói küldetésének eredményeire Rouillé grófnak írt levelében. Ebben megerősítette, hogy a külügyminiszter utasításainak megfelelően átadott instrukciók alapján sikerült magyar ügynökének megértetni honfitársaival, hogy mit vár tőlük a francia uralkodó és hogy mi is hazájuk érdeke. Ehhez még annyit fűzött hozzá, hogy a porosz uralkodónak aligha lehet esélye az elégedetlen magyarok mozgalmának kirobbantására, mivel nemrég vonta ki a csapatait Csehországból.[64]

A következő év első felének eseményei meglehetősen háttérbe szorították a francia diplomácia és a rodostói magyar emigránsok kapcsolatait. Mindenesetre a konstantinápolyi francia követség levelezésében nem esik szó újabb hivatalos küldetésről. Ebben lehet, hogy az is szerepet játszott, hogy Rouillé gróf egészségi állapota jelentősen megromlott, amely végül a lemondásához vezetett. Rouillé 1757. június 24-én vált meg a francia külügyminiszteri tárcától, amelyet a francia–osztrák szövetség másik fontos előkészítőjének, Bernis abbénak adott át. François-Joachim de Pierre de Bernis a 18. századi francia külpolitika egyik meghatározó személyisége volt.[65] A hír csak hetekkel később érkezett meg Konstantinápolyba. Vergennes gróf 1757. augusztus 15-én írt levelében elismerő szavakkal szólva az előző miniszterről, köszöntötte az utódját és megosztotta vele az Oszmán Birodalom legfrissebb híreit.[66] A leveléhez mellékelte Tóth Andrásét is, amelyben az idős magyar ágens szintén gratulált az új miniszternek és egyúttal jelezte neki – rejtjelezett szövegben –, hogy Jean Pierre Tercier egyetértésével szívesen beszámol majd neki is titkos küldetésének eredményeiről. Ez jól mutatja, hogy az új külügyminiszter nem volt még teljesen beavatva a királyi titkos diplomácia minden részletébe... Tóth András levele végén kifejezte reményét a további szolgálatra és kérte a miniszter támogatását fia törökországi tanulmányaihoz.[67] A dokumentumokra írt fel-

[62] Zay Zsigmond jó kapcsolatokat ápolt a konstantinápolyi angol és holland követekkel, véleménye ezért lehetett fontos. Csáky halála után a rodostói magyar kolónia vezetőjévé vált.

[63] Tóth levele Rouillé grófnak (1756. november 30.) ADC, CP Turquie 132, fol. 367–368.

[64] Vergennes levele Rouillé grófnak (1756. december 1.) ADC, CP Turquie 132, fol. 384.

[65] François-Joachim de Pierre de Bernis (1715–1794), abbé, velencei nagykövet, államminiszter és külügyminiszter, szentszéki ügyvivő (1769–1791), életéről lásd Maurepas-Boulant, 1996, 150–155.

[66] Vergennes levele Bernis abbénak (1757. augusztus 15.) ADC, CP Turquie 133, fol. 260–263.

[67] Tóth levele Bernis abbénak (1757. augusztus 15.) ADC, CP Turquie 133, fol. 265–266.

LYMBUS_2020_KÖNYV.indb 415 2021.01.19. 15:46:18

jegyzések alapján kiderült, hogy mindkét levelet felolvasták a királyi tanács 1757. szeptember 18-i ülésén, ami jól jelzi a konstantinápolyi ügyek fontosságát.

Bernis abbé személyében az osztrák–francia szövetség egyik legfontosabb mozgatója került a külügyminisztérium élére. A versailles-i szerződést veszélyeztető magyarországi titkos szervezkedések kora ezzel végleg lejárt. Tóth András, az egykori kuruc vitéz és francia huszártiszt számára ez nem lehetett túlságosan jó hír, de a sors megszánta, és hamarosan befejezte földi pályafutását. Vergennes gróf 1757. szeptember 15-i levelének tanúsága szerint Tóth András azon hónap elején Rodostóba távozott, hogy ott próbálja megerősíteni megromlott egészségét. Ott azonban hamarosan egy erős lázroham terítette le és néhány nap leforgása alatt elvitte a betegség az idős kuruc katona-diplomatát.[68] A nagykövet levelében méltatta érdemeit és felhívta a külügyminiszter figyelmét a Konstantinápolyban tanuló fiára, akire szép jövő várhatna, ha a király továbbra is támogatná a tanulmányait azzal, hogy apja járandóságainak egy részét megkapná.[69] A sors iróniája, hogy Bernis abbé Tóth Andrásnak szóló válaszlevelét majdnem egy hónappal annak halála után írta meg. Ebben biztosította a magyar ügynököt a támogatásáról, amelyet a fia számára is megígért.[70]

A keleti nyelvek és oszmán civilizáció tanulmányozásában elmerülő ifjú François de Tott későbbi emlékirataiban érdekes információkkal szolgált apja halálával kapcsolatosan is. A könyve második részének elején, Rodostóval kapcsolatban olvashatjuk a következőket: „Atyám Rodostóban hunyt el Tczaky Gróf karjaiban, a honfitársai körében."[71] Egy lábjegyzetben pedig a következőket fűzte hozzá az emlékíró: „Város a Propontis mentén, mi a Nagyúr által Ragotzi Fejedelemnek s valamennyi magyarországi menekültnek rezidenciául lett kijelölve. Néhai atyám e Méltóságot ide követte s onnan az 1717-es esztendőben távozott el, hogy Franciaország szolgálatába álljon. A különféle megbízatások, miket néki adtak, gyakorta visszavezették valaha volt bajtársai közelibe, s vélük körülvéve hunyt el 1757-ben. Tczaky Gróf csupán nyolc nappal élte őt túl s midőn atyám halálhírét vette, nem beszélt többé."[72] Mikes Kelemen Törökországi levelek című munkájának 1757. december 29-i levelében ettől eltérő információt közölt: „Ismét a halálról kell írnom, mert Csáki úrnak hatodik a szava igen elnehezedvén, hetedik 11 órakor reggel meghala 81 esztendős korában. Csaknem holtig, vagyis holtig egészséges volt, nem volt szüksége se doktorra, se orvosságra. Azt nem mondhatni felőle, hogy ezért holt, amazért holt meg, mert ilyen betegsége volt, mert az orvosság nem volt jó, mivel csak azért holt meg, mert az Isten elvégezte, hogy minden ember meghaljon.

[68] Tóth András halálának pontos dátuma a rodostói katolikus plébánia anyakönyve szerint 1757. szeptember 9. volt: „Anno 1757. die 9. 7-bris Andreas de Totte Hungarus, Brigaderus Suae Majestatis Regis Christianissimi, in communione S. Matris Ecclesiae, habita sacramentali absolutione obiit et in cemeterio Armenorum etiam a me sepultus est, Don Antonio Luvari, Missionario Apostolico, ut supra." Thaly, 1889, 72.

[69] Vergennes levele Bernis abbénak (1757. szeptember 15.) ADC, CP Turquie 133, fol. 314–315.

[70] Bernis abbé levele Tóthnak (1757. október 8.) ADC, CP Turquie 133, fol. 331.

[71] Tott, 2008, 113.

[72] Uo.

LYMBUS_2020_KÖNYV.indb 416 2021.01.19. 15:46:18

Utolsó generálisa volt Rákóczi Ferencnek."[73] Csáky halálának pontos dátumát először Thaly Kálmán állapította meg a 19. század végén folytatott rodostói kutatásai során. Az általa a rodostói katolikus plébánia halotti anyakönyvéből feljegyzett adatok alapján Csáky a Mikes által megadott időpontban, vagyis 1757. december 7-én hunyt el és a helyi örmény temetőben helyezték örök nyugalomba.[74]

Így végződött a rodostói magyar emigráció történetének az utolsó magyarországi mozgalmat elindítani szándékozó terve, amely az európai nemzetközi kapcsolatok átrendeződésének időszakában zajlott. Az úgynevezett diplomáciai forradalom alaposan felforgatta az európai hatalmi erőviszonyokat. A Francia Királyság és az Oszmán Birodalom I. Ferenc király uralkodása óta kisebb-nagyobb megszakításokkal működő kapcsolatai az új helyzetben gyökeresen átalakultak. A jó diplomáciai előkészítés ellenére az 1756-os versailles-i szerződés híre megbotránkoztatta a francia közvéleményt is. A francia trónörökös *(Dauphin)*[75] és a francia kormányzat egy része – köztük főleg a hadügyekért felelős d'Argenson gróf – ellenezték az osztrák szövetséget, az udvar másik része, Bernis abbé vezetésével ennek elkötelezett híveivé váltak. Ezen kiélezett politikai viszonyok közepette és egy radikálisan megváltozó helyzetben kellett a magyar emigránsoknak tevékenykedni. A francia szolgálatba politikai okokból belépett és évtizedek óta ott harcoló huszártisztek érthető módon csalódottak voltak, hiszen a szerződés értelmében, adott esetben ezután az Osztrák Ház érdekeiért kellett majd küzdeniük. Csáky Mihályék tervei is füstbe mentek és Tóth András magyar vonatkozású küldetése olyan lehetetlen missziónak bizonyult, amelyben a magyar ágensnek csak igen szűk mozgástere maradt. Halálukkal egy klasszikus görög tragédiához hasonlóan zárultak le a Rákóczi-szabadságharc utáni magyar emigrációk utolsó magyarországi tervei. Tóth András tehetséges magyar diplomata halála után második fia, François de Tott (1733–1793) lépett örökébe, aki hasonlóan fontos szerepet játszott a francia diplomácia kelet-európai kapcsolatainak alakításában.[76]

*

Az itt közölt leveleket legjobb tudomásom szerint eddig még nem adta ki senki. A szövegátírásnál elsősorban az Archiv für Reformationsgeschichte kora újkori szöveggondozásra vonatkozó ajánlásait (Empfehlungen zur Edition frühneuzeitlicher Texte. *Archiv für Reformationsgeschichte*. 72. Bd. 1981. 299–319.) vettem figyelembe. A szö-

[73] Mikes, 1988, 310.

[74] „Anno 1757. die 7. X-bris Comes Michael Ksachi Generalis, in communione S. Matris Ecclesiae habita absolutione obiit et in cemeterio Armenorum etiam a me sepultus est, Don Antonio Luvari, Missionarius Apostolicus et Capellanus." Thaly, 1889, 72.

[75] Lajos trónörökös (1729–1765) életéről lásd BNF, Ms. fr. 13784 Essay sur la vie de Monseigneur Louis Dauphin mort à Fontainebleau le 20 de décembre en 1765, par M. l'abbé Soldini, BA, Ms. 3894 Mémoires pour servir à l'histoire de Louis dauphin de France mort à Fontainebleau le vingt décembre 1765 âgé de 36 ans. Dechêne, 1931; Proyart, 1819; Du Rozoir, 1815; Magyar kapcsolatairól: Tóth, 2019.

[76] François de Tott további pályafutásáról újabban: Tóth, 2015.

LYMBUS_2020_KÖNYV.indb 417 2021.01.19. 15:46:18

veg archaikus, következetlen helyesírását megtartottam, változtatásokat jobbára csak a kis, illetve nagy kezdőbetűvel való átírás terén végeztem. A rejtjelezett (sifrírozott) és megfejtett szövegeket a források fejlécében jeleztem, a titkosított részeket nem különböztettem meg a többitől, mivel csak a keltezéseket és az udvariassági formulákat nem titkosították.

Források

1.

Rouillé gróf levele Tóth Andráshoz

(Versailles, 1755. április 5.)
CADN, Constantinople série A
Fonds Saint-Priest 236

(eredeti dekódolt levél)

Rouillé gróf sajnálattal állapítja meg levelében, hogy Constantin Racoviță havasalföldi fejedelem már nem sokáig fog uralkodni. Ő korábban moldvai fejedelemként elősegítette a konstantinápolyi francia követ lengyel miniszterekkel folytatott diplomáciai levelezését. A közelmúltban bekövetkezett változásokra – a szultán és a francia követ halála, valamint a nagyvezír leváltása – való tekintettel a miniszter kéri Tóth Andrást, hogy segítse elő az új francia követ, Vergennes gróf levelezését Broglie gróffal és Durand-nal.

A Versailles le 5 avril 1755.

Par tous les avis que nous avons reçû, Monsieur, nous avons lieu de penser que le Prince actuel de Valaquie[77] ne restera pas longtems dans sa principauté et que ses ennemis auront la satisfaction non seulement de l'avoir fait transferer de celle de Moldavie à celle de Valaquie, mais même d'occasionner sa disgrace entiere. La connoissance que vous avés du pays et des affaires vous aura fait juger combien nous avons été peinés de le voir sortir d'Iasi. La confiance que plusieurs seigneurs polonois bien intentionnés avoient en luy assuroit la correspondance des ministres du Roy de Pologne[78] avec l'ambassadeur de Sa Majesté à la Porte. C'est par la Moldavie que viennent toutes les depêches de Constantinople en Pologne. Monsieur le comte Desalleurs[79] qui sentoit l'importance d'avoir dans ce pays un Prince affectionné à Sa Majesté avoit travaillé pour faire prendre le soin de cette correspondance au Prince Racovitza et la faire oter au Prince d'Icas[80] par

[77] Constantin Racoviță vagy Rakovitza (1699–1764) havasalföldi és moldvai fanarióta fejedelem.
[78] III. Ágost (1696–1763), szász fejedelem és lengyel király.
[79] Roland Puchot, des Alleurs grófja, lásd fentebb.
[80] Itt talán Matei Ghica (1728–1756) havasalföldi és moldvai fejedelemről lehet szó.

LYMBUS_2020_KÖNYV.indb 418 2021.01.19. 15:46:18

les intrigues duquel il avoit été deplacé; on l'avoit fait esperer à cet ambassadeur, mais sa mort, celle du Grand Seigneur[81] et la deposition du Premier Vizir, dont la place a été donné a Aly Pacha[82], nous font craindre avec raison que ses esperances n'ayent pas lieu. Si quelque chose peut nous rassurer c'est que le Prince d'Icas etant comme on le sait affectionnée aux Cours de Vienne et de Petersbourg ne trouvera peut-être pas aupres du nouveau Grand Vizir la même faveur qu'auprès de son predecesseur et ses protecteurs auront perdu une grande partie de leur credit mais à tout evenement il est important, Monsieur, d'assurer la correspondance de Moldavie a Constantinople soit pour faire passer à Monsieur de Vergennes les avis que pourront luy donner Monsieur le comte de Broglie[83] et M. Durand[84] et les reponses qu'il leur fera dans le cas où pour ne pas risquer la voye de la mer nous voudrions envoyer surement des ordres à Monsieur de Vergennes. Vous vous rapellerés de plus ce qui vous a été dit avant vôtre depart. Je vous prie, Monsieur, de voir si par le moyen de vos connoissances à Constantinople ou des personnes que vous aurés occasion d'entretenir il seroit possible d'etablir une nouvelle correspondance avec la Pologne en faisant adresser les pacquet aux personnes que Monsieur Durand vous indiqueroit. Les principaux personnages de la maison de Potocki ont des terres sur les frontieres de Turquie et chargeroient leurs officiers de recevoir ces pacquets et de les faire passer à Warsovie; le Pacha de Choczim est disposé à faciliter cette correspondance; mais croyés si vous pouvés aussy profiter d'autres voyes telles que seroit celle du Sultan du Budziak. Les personnes que vous verrés ne sont pas à portée je crois de rendre aucun service de ce genre, toute leur correspondance etant dans les Etats de l'Imperatrice mais cependant elles peuvent vous indiquer les expediens pour ce que nous vous demandons. Je vous prie, Monsieur, d'y donner toute vôtre attention et de tacher de rendre ce service à Sa Majesté le plus promptement qu'il sera possible. Il peut arriver telle circonstance où nous regretterions beaucoup de ne pouvoir ecrire avec sureté à Constantinople et y faire arriver les depêches à jour prefixe qu'il est cause de le faire dans un si grand eloignement. En même tems que vous m'informerés de ce que vous ferés sur cet objet il convient que vous en instruisiés Monsieur Durand afin que sans attendre qu'il l'aprenne par moy, ce qui feroit perdre trop de tems il puisse prendre les mesures que vous luy indiquerés.

J'adresse cette lettre à Monsieur de Vergennes afin qu'il appuye de son pouvoir l'execution des expediens que l'on vous proposera et dont vous pourrés vous servir.
Je suis tres veritablement Monsieur entierement a vous.

Rouillé

[81] I. Mahmud (1696–1754), oszmán szultán, 1754. december 13-án halt meg.
[82] Hekimoğlu Ali pasa (1689–1758), oszmán államférfi, háromszor volt nagyvezír.
[83] Charles-François de Broglie gróf, lásd fentebb.
[84] François-Michel Durand de Distroff, lásd fentebb.

LYMBUS_2020_KÖNYV.indb 419 2021.01.19. 15:46:18

2.

Rouillé gróf levele Tóth Andráshoz

(Versailles, 1755. április 5.)
CADN, Constantinople série A
Fonds Saint-Priest 236

(eredeti dekódolt levél)

Rouillé gróf a francia követ kódjával rejtjelezett levelében kéri Tóth Andrást, hogy adja át a mellékelt levelet Vergennes grófnak.

a déchiffrer la premiere — a Versailles le 5 avril 1755.

Ce que contient, Monsieur, la lettre que je vous ecris aujourd'huy et qui est jointe à celle cy devant être communiquée à Monsieur de Vergennes j'ay crû pour eviter les expeditions multipliées convenable de la faire chiffrer avec son chiffre. Ainsy ce mot n'est que pour vous avertir afin que vous la remettiés à Monsieur de Vergennes qui après l'avoir fait dechiffrer dans nôtre secretairerie vous la rendra pour en faire usage.
Je suis tres veritablement Monsieur entierement a vous

Rouillé.

3.

Tóth András levele Rouillé grófhoz

/1755. június 2. Konstantinápoly/[85]
CADN, Constantinople série A
Fonds Saint-Priest 236

(fogalmazvány)

Tóth András megköszöni a gróf április 5-i levelét, amelyben arra kérte, hogy találjon egy megfelelő személyt a lengyelországi levelezés biztosítására. Tóth azt javasolja, hogy inkább francia alattvalót érdemes alkalmazni, mivel az Oszmán Birodalom területén igen gyakran váltakoznak a tisztviselők. Egyúttal felajánlja saját szolgálatait, hogy Hotinban a levelezés ügyeit intézni fogja. Erre vonatkozólag ajánlatokat is megfogalmaz, hogy hogyan lehetne elindítani a munkát és több érvet is felsorakoztat a saját alkalmazása mellett. A levele végén megemlíti, hogy a még élő rodostói magyar emigránsokat (Csáky Mihály, Zay

[85] A fogalmazványból a hely és a dátum hiányzik. A fogalmazványból készült végleges levél alapján volt azonosítható annak helye és ideje: Konstantinápoly, 1755. június 2. ADC, CP Turquie 128, fol. 368–371.

LYMBUS_2020_KÖNYV.indb 420 2021.01.19. 15:46:18

Zsigmond, Mikes Kelemen) hamarosan meg fogja látogatni és arról be fog számolni, és megemlíti, hogy a fia szorgalmasan tanul törökül.

à Mr. Rouillé

Monseigneur,

J'ay reçu celle dont il vous a plu m'honorer de Versaille du 5. avril, par la quelle vous m'ordonnéz de me donner tous les soins possible pour procurer quelque personne capable de rendre service a Sa Majesté en etablissant une corespondance assurée de Warsovie, à Constantinople.

Je sens, Monseigneur, d'autant plus la necessité de cet etablissement que j'ay vu en tous tems les depeches des ministres du Roy en Pologne et a Constantinople au hazard d'etre ou perdues, ou interceptées par nos ennemis; a cause du trop grand eloignement et des differentes mains par ou elles passent necessairement.

Je ne vois pas Monseigneur de moien plus convenable au bien du service que d'emploier vos propres sujets puisque cela en vaut la peine d'autant plus que les changemens sont si frequens dans cet Empire que du jour au lendemain on trouve d'autres visages c'est toujours a recommencer et a les etudier pour sçavoir ceux qui nous sont bien intentionnées; et malgré la depence que cela occasionne le roy n'en est pas mieux servi.

Ce n'est pas non plus, d'aujourd'huy, que j'ay pensé qu'un homme de la part du Roy seroit tres util a Kochzim c'est a peu pres la motié du chemin de Varsovie a Constantinople, je vous y offre Monseigneur mes foibles service. Je connois beaucoup tout ce pays la, je parle le turque et le polonnois. Je suis d'ailleurs connus de la famille des Potoszkÿ[86] et plus particulierement des Jablonoszky qui ont des biens de ce côté et si je me souviens bien le prince Jablonoszky[87] fait sa residence ordinaire dans la proximité de cette forteresse.

Je pense Monseigneur que pour commencer cet etablissement il faut aller doucement pour eviter que cela ne donne point d'ombrage a nos ennemis et meme aux Turques; nous demandrons simplement une letre du grand vizir pour le pacha de Chotzin. Par la qu'elle ce premier ministre ordonne au dit pacha de recevoir favorablement dans sa ville le François, qui viendra a demeure de la part de Monsieur l'ambassadeur de France et luy faciliter l'envoy des depeches soit pour Varsovie soit pour Constantinople, moien en cela toutes les depeches seront en sureté et parviendront promtement à leurs destinations parce que on ne se servira que de gens surs et capable de faire diligence.

Je suis même bien persuadé, Monseigneur, que calcul fait des presens, et autres depenses faites aujourd'huy a ce sujet; il montroit plus haut que la depence qui se fera

[86] A lengyel Potocki famíliáról van szó, amely szoros kapcsolatban állt II. Rákóczi Ferenc fejedelemmel és híveivel.

[87] Jozef Aleksander Jablonowski (1711–1777), lengyel főúr, 1743-ban nyerte el VII. Károly császártól az örökletes birodalmi hercegi címet.

LYMBUS_2020_KÖNYV.indb 421 2021.01.19. 15:46:18

dor et navant sur le pied que j'ay l'honneur de vous le proposer. La voie de Bessarabie, et du Sultan n'est point praticable, a cause que c'est beaucoup hors du chemin, cela donneroit ombrage meme a la Porte, des autres connoissance que j'ay dans ce pays, ou ailleurs, a qui me fieray-je pour vous le proposer? Je ne puis repondre que de moy, recevez je vous suplie, mon zele, et mon attachemant, pour le service du Roy mon maitre, et le tres profond respect avec lequ'el j'ay l'honneur d'etre
Monseigneur,

votre...

Le comte Csaky, le b. Zaÿ, et Monsieur Mikes, tous trois seigneurs hongrois pensionnés du Grand Seigneur sont encore en vie. J'yray les voir a Rodosto ou ils demeurent; aussi tost que je le pouray, pour scavoir quelque nouvels de Hongrie et s'ils entretiennent correspondence dans ce pays la et je n'oublieray rien de tout ce qu'ils vous a plu m'ordonner.

Mon fils qui sous vos bons plaisirs est avec moy a commencé a apprendre la langue du pays comme je luy connois les dispositions et de la volonté, j'espere que dans peu il sera en etat d'etre util pour le service du Roy.[88]

4.

Rouillé gróf levele Tóth Andráshoz

(Compiègne, 1755. augusztus 15.)
CADN, Constantinople série A
Fonds Saint-Priest 236

(eredeti dekódolt levél)

Rouillé gróf Tóth András június 2-i levelére válaszolva üdvözli az ügynök ötletét, amely szerint Hotinon keresztül javasolta a Lengyelország és Konstantinápoly közötti levelezés lebonyolítását. Ugyanakkor nem támogatja azt a kérését, hogy személyesen menjen Hotinba intézkedni, mivel fontosabb feladatokkal szeretnék megbízni. Utóiratban kéri Tóthot, hogy tájékoztassa rodostói küldetésének eredményeiről.

a Compiegne le 15 aoust 1755

J'ay reçu Monsieur la lettre que vous avez pris la peine de m'ecrire le 2 juin.
Rien n'est plus juste que les réflexions que vous faites sur la maniere d'entretenir une corespondence scure entre la Pologne et Constantinople par Choczim ou l'on etabliroit

[88] Áthúzva: Je suis bien persuadé que Mr. de Vergennes vous a rendu compte de notre voiage et de tout ce qui s'est passé depuis notre arrivée c'est pourquoy je n'entre point dans ce detail la. Je prend seulement la liberté de vous dire que par tout ce que j'ay pu apprendre le grand seigneur d'aujourduy n'est point encore comme autrement que d'un esprit leger et changeant.

LYMBUS_2020_KÖNYV.indb 422 2021.01.19. 15:46:18

un sujet du Roy pour recevoir et faire partir les depeches. Je reconnois, Monsieur, dans la proposition que vous me faites de vous transporter a Choczim ou vous seriez chargé de ce soin. Votre zele pour tout ce qui peut interesser le service de Sa Majesté, mais votre experiance vos connoissances et vos talens demandent d'etre emploiés a quelque chose de plus util pour les interest du Roy et de plus agreables pour vous ainsi Monsieur c'est pour vous meme que je ne crois pas devoir consentir actuellement a la demande que vous faites. De plus il est necessaire que Monsieur de Vergennes qui connoitra depuis son arrivée a Constantinople la necessité, ou l'utilité de ce projet me mande ce qu'il en pense. Je feray valoir au pres de Sa Majesté cette marque de votre zele et je saisiray toujour avec empressement les occasions de vous faire connaitre combien a. b. c.
Je suis tres parfaitement Monsieur entierement a vous

Rouillé

P.S. Je recevray avec plaisir des fruits de votre voyage a Rodosto a. b. c. d. R.

5.

Csáky gróf levele Rouillé grófhoz

(Rodostó, 1755. augusztus 17.)
ADC, CP Turquie 129
fol. 40–41.

(eredeti latin levél és francia fordítása)

Csáky Mihály gróf ebben a saját kezű latin nyelvű levelében (és annak francia fordításában) a korábbi évtizedek sikeres magyar–francia együttműködésére, s főleg a francia királyok 1703 óta biztosított személyes pártfogására hivatkozva felajánlja a további szolgálatait a francia kormányzatnak. Kéri Rouillé minisztert, hogy engedélyezze Tóth András számára, hogy Rodostóban segítse a magyar emigráció általa vezetett tevékenységét.

a Rodosto le 17. aoust 1755

Tres excellent Seigneur

Comme depuis la trois.e année de ce siecle le Roy tres Chretien Louis le Grand nous a recus au nombre de ses fideles serviteurs, et que par la succession des tems je suis resté seul, si je puis encore être utile, j'y persisteray jusqu'à mon dernier soupir, en vous supliant seulement de m'accorder que M. le brigadier de Totte mon ancien ami qui se trouve icy, me soit donné pour adjoint. Quoique je n'aye pas l'honneur d'etre connu de vous, j'ai cependant presumé pouvoir me presenter par ma sincere fidelité.
De vre Exce

Tres humble serviteur
Signé Michel Csakï

LYMBUS_2020_KÖNYV.indb 423 2021.01.19. 15:46:18

Excellentissime Domine

Cum ab anno saeculi hujus tertio a Christianissimo Rege Magno Ludovico decimo quarto in numerum fidelium recepti fuimus et continua temporum successione ego unicus superstes manserim, si in aliquo adhuc utilis esse potero, ad extremum usque halitum non desistam hoc unicum suplicans, cum hic reperiatur Dominus Brigaderius Tott, antiquus meus amicus pro coadjutore addatur.

Quamvis ignotus praesumpsi tamen sincera fidelitate his me insinuare
Excellentiae vestrae servus obsequens

Michael Csáky

Die 17 Augusti 1755. Rodosti

6.

Tóth András levele Rouillé grófhoz

(1755. szeptember 19.)
CADN, Constantinople série A
Fonds Saint-Priest 236

(fogalmazvány)

Tóth András levelében beszámol Rouillé grófnak a negyvennapos rodostói tartózkodásának tapasztalatairól és megbeszéléseinek eredményeiről. Beszámolt róla, hogy a rodostói magyar kolónia vezetője, Csáky Mihály gróf továbbra is szívén viseli a magyarországi szabadságmozgalmak ügyét. A gróf szerint továbbra is nagy az elégedetlenség az országban. A magyar királynő ígéretei ellenére a német elnyomás fokozódik az országban. Jól jelzi ezt a délvidéki szerbek kivándorlása Oroszországba, ahol szívesen fogadják őket. Csáky gróf hallotta, hogy Mária Terézia magyar királlyá szeretné koronázni az egyik fiát, de a magyarok csak akkor egyeznének bele, ha Budán rendeznék be a királyi rezidenciáját. Elmondta még, hogy az utóbbi években kevesebbet levelezett magyarokkal, akik közül sokan holtnak hitték, de szívesen feleleveníti a korábbi kapcsolatait, hogy segítsen neki, mivel jobban bízik benne, mint a többi magyar emigránsban. Zayt gyanúsnak tartotta, Mikest süketnek és alkalmatlannak, ezért egy levelet szeretne eljuttatni általa a francia külügyminiszternek. Elmondta azt is, hogy a békeidőben nagyon óvatosan kell előkészíteni a magyarországi terveket: először is tudni kell, hogy meddig lehet elmenni a magyarokkal való tárgyalásokban, másodsorban pedig biztosítani kell, hogy a Portán nem akadályozzák a magyarországi akciókat. Csáky gróf Tóthot alkalmasnak tartja, hogy egy esetleges magyarországi török katonai intervencióban részt vegyen, francia katonai tanácsadóként. A rodostói magyarok átadtak neki számos iratot II. Rákóczi Ferenc hagyatékából, amelyek egy részét el is olvasta. Levele végén Tóth felajánlja szolgálatait a rodostói magyarokkal való további együttműködés érdekében.

LYMBUS_2020_KÖNYV.indb 424 2021.01.19. 15:46:18

M. Rouillé du 19 septembre 1755

Monseigneur

Estant de retour de Rodosto, ou demeurent les seigneurs hongrois pensionnaires du Grand Seigneur et ou j'ay resté quarante jours, tant en voiage que de sejour j'ay l'honneur de vous informer que j'ay trouvé le comte Csaky chef de la ditte nation, dans des tres bonnes dispositions pour se rendre util en tout ce qui dépandra de luy, pour enfin entretenir dans la Hongrie les mêmes esprits de liberté qui est toujours l'objet principal de cette nation; et il m'a assuré qu'il y a de grands mecontentemens dans tout ce pays la. Les Allemans ne voulant rien diminuer de leur domination, malgré les belles promesses, que la Reine de Hongrie leurs a faits dans la derniere guerre et dans les tems qu'elle avoit besoin d'eux, le gouvernement n'a rien changé[89] en leur faveur, cette verité se confirme par la sortie, du roiaume, de plusieurs familles, surtout des Ratiens, ou Illiriens, tous ces gens la vont en Russie, etant du meme rithe, ou ils sont bien reçus, et ou on les etablit. Ce Seigneur m'a aussi assuré sçavoir de bonne part que, la reine ayant fait proposer aux Etats de Hongrie d'elir, et couronner, un des princes ses enfants pour leur Roy. Les Etats ont repondus qu'ils le vouloient bien, quoiqu'il ne fut pas en age suivant les statuts du Royaume, et suivant les usages, mais a condition qu'il viendroit demeurer a Bude, encien siege des Rois d'Hongrie. Probablement cette condition n'a pas été bien reçue a la cour de Vienne, nous ne sçavons pourtant pas encore la reponse de l'Imperatrice Reine. Mais il est a presumer qu'on n'accordera pas facilement une pareille demande, et si contre toute esperance cela leur etoit arrivoit, la nation le regarderoit comme un bonheur parce qu'estant dans le royaume et les Hongrois composant sa cour, ils formeroit son esprit conformément aux loix de son royaume.

A l'egard des corespondance d'Hongrie en generalle m'a dit, les avoir un peu negligées, depuis quatre ans, sans cependant les avoir abandonnées tottalement; cela a fait que ses amis le croiant mort, se sont adressées a quelques personnes eclésiastiques pour avoir de ses nouvels. Il ajoute que, la paix profonde, a eté la cause de cette negligence et d'ailleurs il n'etoit point en etat de la soutenir la Porte ne luy donnant rien pour cela. Mais si vous resté dans ce pays ci (m'a t-il dit) et si votre cour le veut je me fais fort, non seulement de la renouer, mais de vous la faire tomber comme je vous l'ay deja dit, et promis du tems de Monsieur D'Essaleurs,[90] j'espere même que nous rendrons plus de service à la patrie que le prince Rakotzy qui a eté plus occupé de sa grandeur, que de la cause commune? je ne peus avoir de confiance qu'en vous, le baron Zaÿ m'est suspect, Mikes est sourd et incapable, c'est pour cela que je vous charge d'une letre pour Monsieur Rouillé, ministre des affaires etrangeres affin qu'il ne doute point de tout et que vous luy diréz de ma part et de ce que nous ferons ensemble a l'avenir.

[89] Áthúzva: a leur égard, pour les soulager.
[90] Roland Puchot, des Alleurs grófja, lásd fentebb.

LYMBUS_2020_KÖNYV.indb 425 2021.01.19. 15:46:18

Je sens les raisons que votre cour a, de ne point paraitre dans tout cela pandant la paix, aussi je vous promets de ne la point compromets en rien, nous agirons de notre propre mouvement. En qualité d'Hongrois banni, n'ayant plus rien, a menager ni a perdre, je leur feray toute ma vie tout le mal que je pouray, mais pour servir en même tems votre cour, il faudroit deux choses, 1° sçavoir jusqu'ou nous pourions aller dans les insinuations que nous ferons a notre nation, 2° donner des ordres au ministre de France a la Porte, pour que l'on fermat du moins les yeux, et qu'on n'empechat pas d'agir sous main. En attendant, qu'on en vint a une rupture ouverte, qui n'est pas loin selon toute les apparance.

Alors vous seriez tres util a l'armée turc, comme vous avez deja eté du tems de Monsieur de Villeneuve,[91] ordinairement il y a quelqu'un de la part du Roy de France. La Porte qui nous entretien, ne manquera pas non plus de nous faire marcher avec l'armée, nous serions ensemble pour nous entre aider, et si la providence permettoit, que nous entrions en Hongrie, le Roy pouroit vous donner commition ou titre de rester avec le confederés, vous etes homme de guerre, et seriez en etat de donner des leçons dans votre metier, a vos compatriotes, quand mêm vous ne quiteriez pas le service de France. Tout cela si peut arranger, et vous rendre util, de part et d'autre, que je regarde comme la même chose, sçachons seulement les vües de votre cour touchant la Hongrie car il n'y a rien de plus aisé, que faire une alerte, dans la patrie, mais elle ne poura etre eficace, et de durée, que l'orsqu'ils oront une tet. Cela a bien paru dernierement au soulevement de quelque centeine d'hommes aux environs de Bude dont j'ay eté faché, parce qu'il l'ont commencé trop tot par leurs impatience et imprudence.

Les seigneurs m'ont remis quelque papier du prince Rakoczy, j'en ay lus une partie, et il me reste encore beaucoup à lire ce que j'ay trouvée jusque appresent ce sont des encienne correspondance avec des personne qu'il a employé dans les pays etranger, des projet, et des lettres ecritte à la Porte. Voila Monseigneur tous ce que je pût faire jusque appresent de ce cauté la. Vous jugerez par vos grand lumiere si le Roy peut tirer quelque utilité de la bonne volonté de mes compatriote dans ce pays cy, et vous aurez la bonté de m'honnorer de vos ordres que j'attand avec impatience pour me rendre util en tous ce qu'il vous plaira, n'ayant rien au monde tant à cœur que de meriter par mes foibles services la continuation de vos bonté.

J'ay l'honneur d'etre avec un tres profond respect Monseigneur...

[91] Louis-Sauveur de Villeneuve márki (1675–1745), francia diplomata, konstantinápolyi francia követ. Duparc, 1969, 277.

LYMBUS_2020_KÖNYV.indb 426 2021.01.19. 15:46:18

7.

Tóth András levele Rouillé grófhoz

(Konstantinápoly, 1755. október 23.)
CADN, Constantinople série A
Fonds Saint-Priest 236

(fogalmazvány)

Tóth András beszámol a francia külügyminiszternek arról, hogy megkapta az augusztus 15-i levelét, amelyben helytelenítette, hogy Hotinba menjen a diplomáciai posta biztosítására. Tóth András elfogadja a miniszter és a nagykövet ezzel kapcsolatos ellenvetéseit és megköszöni Rouillé gróf támogatását. A levele végén utal arra, hogy a szeptemberi levelében írt rodostói útjáról szóló beszámolóhoz mellékeli Csáky gróf levelét is, amit korábban nem mert elküldeni.

Monseigneur Rouillé du 23 octobre 1755

Monseigneur,

J'ay reçu la lettre d'ont il vous à plu m'honnorer du 15 aoust dernier de Compiegne, par la quelle, je vois que vous n'avez pas jugé à propos que je face le voyage de Khoczim, pour y etablir une communication de correspondance assurée entre la Pologne, et Constantinople, come je ne fais rien, et n'ecris rien, sans le communiquer a Monsieur de Vergennes, il en a eté de même de cette proposition, il est vray qu'il m'a dit que cela ne convenoit point a mon grade, que j'oublie volontiers, quelque fois pour l'util. J'ay donc suivi, Monseigneur, dans cette occasion, comme je feray toujours, en tout ce qu'il vous plaira de m'employer les mouvemens de mon zele pour le service de Sa Majesté.

Je suis, Monseigneur, autant sensible que je dois l'etre aux marques de bontées que vous me temoignéz, je vous supplie en grace d'etre persuadé de ma vive reconnoissance et de l'embition que j'auray toutte ma vie de les meriter de plus en plus, par mes faibles services.

J'ay eu l'honneur de vous rendre compte, Monseigneur, par ma lettre du 19 septembre de mon voyage de Rodosto, et de la conversation que j'ay eu avec le comte Csaky, au sujet des affaires d'Hongrie; comme de la bonne volonté de ce seigneur hongrois, qui m'a remis une lettre pour vous que j'ay fait voir a Monsieur de Vergennes, et que nous n'avons pas osés vous envoyer par mer dans la crainte qu'elle ne vint a tomber entre les mains des ennemis, mais ce ministre, vient de me dire que je puis vous l'envoyer, en toutte surreté par le present courier, qui va par terre: vous la trouverez ci jointe.
J'ay l'honneur d'etre avec un tres proffond respect
Monseigneur,

Votre...

LYMBUS_2020_KÖNYV.indb 427 2021.01.19. 15:46:18

8.

Rouillé gróf levele Tóth Andráshoz

(Versailles, 1755. október 31.)
CADN, Constantinople série A
Fonds Saint-Priest 236

(eredeti dekódolt levél)

A miniszter megköszöni Tóth Andrásnak, hogy beszámolt rodostói kiküldetéséről és Csáky Mihály gróffal folytatott megbeszéléséről. A francia diplomácia vezetőjét meglepte az a hír, hogy Mária Terézia az egyik fiát, Józsefet szeretné maga mellé venni magyar királyként, mivel ebben az esetben a pragmatica sanctio ellenében cselekedne. Csáky Mihály felvetéseit illetően úgy értékeli, hogy a gróf túlzott reményeket fogalmazott meg, amelyek ellentétesek Tóth András utasításaival és a francia diplomácia akkori érdekeivel. Ezért kéri az ügynökét, hogy tartózkodjon a magyar elégedetlen vezetőkkel való kapcsolattartástól és maradjon készenlétben Konstantinápolyban Vergennes gróf mellett. Ha esetleg háború törne ki a Habsburg Monarchia és az Oszmán Birodalom között, akkor valószínűleg felkérnék arra, hogy az oszmán hadsereget kísérve tájékoztasson az eseményekről. A jelenlegi helyzetben viszont nem szabad a francia király nevében semmiféle magyarországi ügyben eljárnia és utasításainak megfelelően csak ezen ügyekben való tájékozódásra kell korlátozni a tevékenységét.

J'ay receu Monsieur la lettre que vous avez pris la peine de m'écrire le 19 septembre.

A votre retour de Rodosto j'y ay vu avec plaisir que vous avez encor trouvé vivant Monsieur le comte Csaky et ceux de vos compatriotes que vous y aviez laissé dans votre dernier voyage. Les sentiments de Monsieur le comte Csaky pour la liberté et la patrie repondent a ceux qu'il a toujours marqué et vous voyons qu'il s'en occupe sans cesse. Nous avons été surpris de la proposition qu'il dit que l'imperatrice a faite aux Etats d'Hongrie de prendre un de ses fils pour Roy. Il est difficille de croire que cette princesse veuille metre de son vivant l'archiduc Joseph en possession de cette courronne. Obreskov[92] a fait sa premiere denomination a moins que ce ne soit pour frayer la route a le faire elire roy des romains. Si au contraire il se trouve que dans ce cas elle agisse contre la pragmatique sanction dont l'objet est d'assurer l'indivisibilité de la succession de la maison d'Autriche. Les puissances qui l'ont garantie se croiroient par la dispenser de la soutenir puisque l'imperatrice contrarie un droit elle meme, la premiere volontairement et non pas forcée par un traité de paix apres une guerre longue ou malheureuse. Le zele de Monsieur le comte de Csaky pour sa patrie est allé trop loin dans la conversation qu'il a eu avec vous. L'intention de Sa Majesté acctuellement n'est point du tout d'exciter de soutenir les troubles en Hongrie, il n'a été uniquement

[92] Alekszej Mihajlovics Obreszkov (1718–1787), orosz diplomata, majdnem harminc éven át szolgált a konstantinápolyi orosz követségen. 1752-től követségi ügyvivő.

LYMBUS_2020_KÖNYV.indb 428 2021.01.19. 15:46:18

question dans les instructions que vous avez eu Monsieur a votre depart d'ici que de connoitre l'etat de ce royaume scavoir s'il y a toujours des mecontens quels ils peuvent être, quels sont leurs chefs, quels resources ils peuvent avoir soit par eux mêmes soit par le secours de la Porte affin que dans le cas ou l'imperatrice se joindroit aux ennemis de Sa Majesté on peut tirer quelque parti des dispositions des Hongrois, mais elle n'a jamais pensé a les metre en mouvement en pleine paix. Il seroit meme contre leurs interest de lever l'etandard dans un pareil moment puisque n'ayant point d'appuis et les forces de l'imperatrice n'estant point occupées ailleurs elles les auroit bientot soumis et leurs oteroit a jamais la faculté de pouvoir revendiquer leurs privileges. Ainsi, Monsieur, je ne puis repondre au deux point que Monsieur le comte Csaky vous a dit etre le contenus de la letre qu'il m'ecrit. L'intention de Sa Majesté est que vous restiez a Constantinople tant que Monsieur de Vergennes le croira util aux affaires du Roy, mais ayant l'honneur d'etre au service du Roy. Vous ne pouvez vous charger des correspondances avec les mecontens d'Hongrie quelques mesures que vous puissiez prendre il seroit a craindre quelles ne fust decouverte et l'imperatrice se plaindroit avec raison que Sa Majesté emploie un Hongrois a son service pour exciter ses compatriotes a la revolte. Si le Grand Seigneur declaroit la guerre a l'imperatrice alors vous trouvant a Constantinople il ne seroit pas etonant que par la connoissance que vous avez du pays et des langues hongroise et turcs que l'on vous chargeat de suivre l'armée des Turcs pour rendre un compte exact au ministre du Roy a la Porte nous instruire par son canal de ce qui se passeroit a cette armée et des evenemens qui arriveroient. Mais en attendant vous devez vous borner a vous informer exactement des dispositions des Hongrois, sans jamais, ainsi qu'il est dit dans votre instruction, metre en avant le nom de Sa Majesté sans faire aucunes promesses et sans les exciter par des assurances de secours ni les decourager en leurs otant l'esperance d'etre un jour assistées. Dans le cas ou ils le demanderoient et ou les circonstances permetteroient de le faire votre sejour a Cockzim ne scauroit etre que suspect et surement on en penetreroit la cause ainsi Monsieur il convient que vous restiez a Constantinople pour observer et vous tenir prest a executer les commitions que l'on poura vous donner. Cultivez cepandant toujours Monsieur le comte Csaky et les autres, mais de maniere que le ministre du Roy ne puisse etre sencé avoir aucune part a cette corespondance ni a celles que vous pouriez avoir en Hongrie avec vos enciens amis et que les Turcs n'y soient meslés en rien, ni par vous, par Monsieur de Vergennes.
Je suis tres parfaitement Monsieur entierement a vous

Rouillé

P. S. Vous communiquerés s'il vous plaît, Monsieur, cette lettre a Monsieur le chevalier de Vergennes.

LYMBUS_2020_KÖNYV.indb 429 2021.01.19. 15:46:18

9.

D'Argenson gróf levele Tóth Andráshoz

(Versailles, 1755. október 31.)
CADN, Constantinople série A
Fonds Saint-Priest 236

(eredeti dekódolt levél)

D'Argenson gróf megköszöni Tóth Andrásnak, hogy beszámolt rodostói utazásának eredményeiről, különös tekintettel Csáky Mihály gróffal folytatott beszélgetéseiről, és megköszöni a moldvai és havasalföldi magyar menekültek számáról küldött információkat. Mivel a francia hadseregben a meglévő huszárezredek létszámát emelni kívánják, ezért kéri Tóthot, hogy próbáljon meg minél több magyar újoncot verbuválni. Lehetőleg a rodostóiak és környékbeliek közül szerződtessen, mivel nekik kevesebbe kerül az utaztatásuk. A gróf 130 livre összeget szán egy újoncra.

a Versailles le 17 novembre 1755.

J'ay reçu la letre chifré que vous avez pris la peine de m'ecrire le dix neuf septembre au sujet des dispositions ou vous avez trouvéz Monsieur le comte Csaky dans votre voyage a Rodosto et de ce que vous avez appris du grand nombre de Hongrois qui a l'occasion du dernier soulevement se sont retires dans la Valaquie, et la Moldavie. Le projet du Roy n'est point de former de nouveaux regimens de hussards mais d'augmenter considerablement ceux qui existent desja ainsi vous ferez un travail tres util pour le service de Sa Majesté en engageant le plus que vous le pourrés d'Hongrois bien tournéz et d'un age convenable pour recrutter nos regimens de hussards et servir aux ogmentations que le Roy se propose d'y faire. J'ay veriffié dans mes bureaux que les recrues hongroise que l'on a ci devant tirées par la voie de Constantinople ont couté environ deux cent cinquante livres par homme et que le prix n'en avoit esté porté si haut que parce qu'on avoit esté obligé de les faire venir des frontieres de Hongrie mais si les hommes que vous avez en vue sont a Rodosto ou dans les environs ne compte que les fraix pour les avoir et pour les envoyer a Marceille sur le poid de matelots par un batimens marchands ne passeront pas cent trente livres par hommes y compris la quarantaine qu'ils feront dans les memes batimens avant d'etre reçus a Marceille et c'est de ceux qui se trouveront dans ce cas dont j'entens parler. En vous priant d'en engager le plus qu'il vous sera possible, vous aurez au surplus pour agreable de m'informer des envois que vous ferez en m'envoyant des etats qui comprenent les noms et signalemens de chaque homme et la somme que vous aurez payé a l'occasion de l'engagement avec la designation des batimens sur les quels ils oront esté embarqué et la date du depart de ces batimens de Constantinople affin que je puisse faire des routes a Marceille pour

LYMBUS_2020_KÖNYV.indb 430 2021.01.19. 15:46:18

conduire ces recrues aux regimens pour lesquels elles seront destinées et vous faire rembourser des avances que vous aurez faites.

Je vous remercie des peaux de maroquin dont vous m'avez fait l'emplette, je souhaite que vous continuiez de jouir d'une bonne santé et que votre fils vous donne de plus en plus de la satisfaction. Personne ne s'interresse plus que moy a ce qui vous regarde et n'est plus parfaitement Monsieur, votre tres humble et très obeissant serviteur.

d'Argenson

10.

Rouillé gróf levele Tóth Andráshoz

(Versailles, 1755. december 25.)
CADN, Constantinople série A
Fonds Saint-Priest 236

(eredeti dekódolt levél)

Rouillé gróf megköszöni Tóth András október 23-i levelét és ismételten elutasítja azt a kérését, hogy Hotinba költözzön. A további szolgálatára és Csáky Mihály gróf javaslataira való választ Vergennes gróf közli majd vele.

a Versailles le 25 X^{bre} 1755.

J'ay reçu Monsieur la lettre que vous avez pris la peine de m'ecrire le 23 8bre dernier.
Je suis bien persuade que votre zele pour le service de Sa Majesté vous fera toujours oublier ce qui peut vous etre personnel, et nous en avons une nouvelle preuve dans la proposition que vous aviez faite d'aller vous etablir a Kokzim, Monsieur, le chevallier de Vergennes vous dira, Monsieur, les intentions de Sa Majesté, tant sur cette proposition, que sur ce qui vous a eté dit par Monsieur le comte Csaky. Votre experiance, et votre prudence, nous repondent de l'attention avec la quelle vous les rempliréz: vous en sentés l'importance a tous egards; je me borne a me raporter a ce que vous dira Monsieur de Vergennes et a vous assurer que
Je suis très parfaitement Monsieur entierement a vous

Rouillé

LYMBUS_2020_KÖNYV.indb 431 2021.01.19. 15:46:18

11.

Tóth András levele d'Argenson grófhoz

(Konstantinápoly, 1756. január 25.)
CADN, Constantinople série A
Fonds Saint-Priest 236

(fogalmazvány)

Tóth András biztosítja a hadügyminisztert arról, hogy híven követni fogja az előző év november 17-i levelében leírt utasításait. Ennek értelmében csak Rodostóban és környékén tartózkodó magyarok közül fog újoncokat toborozni. Megjegyzi viszont, hogy a várakozás, illetve a távoli helyekről ide érkező rongyos magyar menekültek felruházása további költséget jelent majd. A levél utóiratában jelzi, hogy küldeni fog egy megbízható személyt Moldvába és Havasalföldre, hogy felmérje, hogy mennyibe kerülhet az ottani magyarok Rodostóba szállítása.

Monseigneur le Compte (*sic*) d'Argenson, du 25 janvier 1756.

J'ay reçu la letre chifrée d'ont il vous a plu m'honnorer de Versaille le 17 novembre dernier au sujet des recrues hongroise que je pourais faire dans ce pais ci. Il m'est trop flateur de montrer mon zele pour le service de Sa Majesté et de suivre vos ordres Monseigneur pour que je n'ai pas tout l'empressement et le soin que je dois avoir a les executer ponctuellement mais daignez me permettre de vous representer que me bornant suivant votre intention a n'engager que les Hongrois qui se trouveront a Rodosto au dans les environs. Je ne puis compter que sur ceux que le hasard mi feroit rencontrer en les y ammenant et que ceux que j'avais eu en vüe en vous ecrivant, Monseigneur, sont ceux la même que les derniers soulevemens en Hongrie ont obligé a se jetter dans la Moldavie, et la Valaquie, sur les frontieres de la Transilvanie. Ce ne peut donc etre que de deux cent lieux d'ici. D'ou je puisse tirer les recrües qui pouroient servir de base aux ogmentations que le Roy se propose de faire dans nos corps et la depense excederoit peutetre les cent trente livres fixés pour chaque homme par la letre que vous m'avez fait l'honneur de m'ecrire. Cepandant je pense, Monseigneur, que les fraix d'engagemens et de voyage pour les rendre icy ne seront pas à beaucoup pres si considerables que la dépense journailliere qu'il faudra faire en attendant que quelques batimens puisse les transporter a Marceille, elle excedra sans doute leur solde en qualité de hussard. D'ailleurs je dois aussi vous faire observer que ces gens en arrivant icy reduits par le voyage, et la misère a peu ou point d'habits me metront dans la nécessité de leur donner au moins une capote de matelots et des bottes. Je n'entre dans tous ces details, Monseigneur, que par le dezir que j'ay toujours eu de m'employer avec ardeur dans tout ce qui peut servir utilement Sa Majesté aussi je me flatte que vous voulez bien croire qu'ainsi que mon zele m'inspire, la probité seulle me conduit; il ne m'est donc pas

LYMBUS_2020_KÖNYV.indb 432 2021.01.19. 15:46:18

possible de vous dire, Monseigneur, jusqu'ou la depense pouroit monter; le tems que ces recrües employeront a attendre le depart des vesseaux en decidera. Consequament elle ne peut etre egalle pour chaque homme et je craindrois egalement d'y perdre que d'y gagner; mais je puis vous offrir du zelle de la bonne volonté et l'exactitude la plus scrupuleuse a vous rendre compte des depences que je feray si vous agréez ma proposition. J'ay l'honneur...

P. S. Je dépecheray incessament en Moldavie et Valaquie un Hongrois homme sur affin de m'ammener quelqu'un de ses compatriotes, et me metre a même par la de pouvoir, Monseigneur, vous rendre compte des fraix qu'ils oront coutés pour se rendre a Rodosto.

12.

Tóth András levele Rouillé grófhoz

(Konstantinápoly, 1756. január 25.)
CADN, Constantinople série A
Fonds Saint-Priest 236

(fogalmazvány)

A külügyminiszter 1755. október 31-i levelére válaszolva a következőket írja. A Csáky Mihály gróffal folytatott beszélgetésének leírásában található túlzásokat a gróf hozzá való őszinteségének és hűségének tulajdonítja. Hozzáfűzi azt is, hogy a beszélgetés négyszemközt zajlott, és ezalatt a francia királynak még a nevét sem ejtették ki. Tóth véleménye szerint az utasításainak megfelelően járt el és nem ígért semmit sem a grófnak. A miniszter levelét megmutatta Vergennes grófnak is, aki azt javasolta neki, hogy a böjti időszakban menjen el ismét Rodostóba, ahol az instrukciójának megfelelően járjon el. Tóth végül megírja, hogy egyelőre nincsen magyarországi kapcsolata és várja a miniszter további utasításait.

Monseigneur Rouillé ce 25. janvier 1756.

J'ay reçu la lettre d'ont il vous a plu m'honnorer de Versaille le 31 octobre. Si Monsieur le comte Csaky vous a paru aller trop loin dans la conversation qu'il a eu avec moy, c'est qu'il n'a pas cru, Monseigneur, devoir se cacher d'un de ses compatriotes, dont la fidelité pour le prince qu'il sert l'uy est connü et je n'ay fait en vous en rendant compte, que faire passer jusques a vous les idées qu'il avoit et qu'il m'a communiqué tete a tete. Je me suis donc borné a l'entendre et a vous mander ce qu'il ma dit sans jamais prononcer le nom de Sa Majesté ni l'exiter par aucune promesse ainsi qu'il est dit dans mes instructions; j'ay fait voir a Monsieur de Vergennes la letre que vous m'avez fait l'honneur de m'ecrire a ce sujet, et puisque votre intention est Monseigneur que j'entretienne avec Monsieur le comte Csaky et mes autres compatriotes une liaison qui me mette toujours a même d'executer les ordres que vous pouriez me donner a leur sujet. Monsieur l'ambassadeur a

LYMBUS_2020_KÖNYV.indb 433 2021.01.19. 15:46:18

jugé a propos que je face dans le carême prochain un second voyage a Rodosto, ou je me propose de remplir avec toute l'exactitude possible vos intentions, je n'ay d'ailleurs, Monseigneur, aucune correspondance en Hongrie, n'y n'en auray que lorsque vos ordres m'authoriseront. Je les attendray en tout, et suis prest a executer de mon mieux les commissions pour les quels vous me jugerés capable.
J'ay...

13.

Tóth András levele Rouillé grófhoz

(Konstantinápoly, 1756. március 1.)

ADC, CP Turquie série A
Fonds Saint-Priest 131
fol. 318.

(eredeti)

Tóth András röviden beszámol arról, hogy Vergennes gróf felolvasta neki az ő küldetésére vonatkozó újabb utasításokat, amelyeket tudomásul vett.

a Constantinople ce 1er Mars 1756.

Monseigneur

J'ay recu la lettre dont il vous a plu m'honnorer de Versaille le 25 Xbre dernier.
M de Vergennes m'a lu ce que vous lui avez ecrit a mon sujet ; je vous suplie d'etre pleinement persuadé Monseigneur, que je me suis jusqu'a present conformé aux ordres qu'il vous a plu me donner, et que jamais je ne m'ecarteray de cette conduite.
Avec lequel j'ay l'honneur d'etre
Monseigneur

Votre tres humble et tres obeissant serviteur
Totte

14.

D'Argenson gróf levele Tóth Andráshoz

(Versailles, 1756. április 23.)
CADN, Constantinople série A
Fonds Saint-Priest 236

(eredeti dekódolt levél)

LYMBUS_2020_KÖNYV.indb 434 2021.01.19. 15:46:18

Tóth András január 25-i levelére reagálva azt írja, hogy Rodostóban csak véletlenszerűen lehet magyar újoncokat találni és a miniszter által javasolt összegből csak nagyon nehezen lehet a magyar határ közeléből megoldani a szállításukat. Arról is írt még, hogy a király jóváhagyta azt a tervét, hogy próbaképpen küldjön előre egy megbízható embert Moldvába és Havasalföldre, hogy lássák, hogy mennyivel több pénzbe kerül az újoncok utaztatása.

a Versailles le 23 avril 1756

J'ay reçu Monsieur, la lettre que vous m'avez fait l'honneur de m'ecrire le 25 du mois de janvier dernier.

Sur les difficultés que vous trouver à faire des recrues hongrois au prix que je vous ay marquay d'y metre parce que n'en pouvoir en faire que par hazard à Rodosto vous series obligé de les tirer des frontieres de la Transilvanie ce qui causeroit des frais considerables non seulement pour leurs engagement et leurs voyage mais encore pour leurs subsistances en antandant qu'ils y eut des bastimens prests pour les transports en France et pendant la durée du trajet et meme pour les vestir et chosser. Le Roy à qui j'en ay rendus compte a approuvé le party que vous avez pris d'envoyer une personne sure en Moldavie et en Valaquie pour fair un essay suivant le quel vous seres en etat de juger du prix au quelle pourront revenir les recrués que vous esperer par ce moyen et s'ils excedoit de beaucoup la somme de cent trante livres a la quelle je vous avois mandé de vous fixer il ne faudroit point continuer parce que les regiments pour les quelles ces recrués seroient destinés pourroient ne pas en supporter la depence. J'attendray sur cela de vos nouvelles pour sçavoir quelle aura eté le succé de cet epreuve.
Je suis tres parfaitement Monsieur votre tres humble et tres obeissant serviteur.

d'Argenson.

15.

Tóth András levele d'Argenson grófhoz

(Konstantinápoly, 1756. május 15.)
CADN, Constantinople série A
Fonds Saint-Priest 236

(fogalmazvány)

Tóth András emlékezteti a minisztert arra a tervére, hogy próbaként egy kis toborzást szeretett volna végrehajtani a Moldvába és Havasalföldre menekült magyarok körében. Az angol kalózok megélénkülő támadásai miatt e tervet nem tartja kivitelezhetőnek, mivel nem tudja garantálni az újoncok Franciaországba való biztonságos szállítását.

LYMBUS_2020_KÖNYV.indb 435 2021.01.19. 15:46:18

a Constantinople le 15. may 1756

Monseigneur
Le comte Dargenson

J'avois eu l'honneur de vous informer par ma letre du 25 janvier que mon intention etoit d'envoyer en Moldavie et Valaquie un homme sur, pour m'amener une vingtaine d'Hongrois sur la depence des quels on pouroit juger de celle qu'il faudroit faire pour en avoir davantage.

Mais les piratries des Anglois en me faisant faire diferentes reflections m'ont aussi presenter divers inconvenients dont le moindre seroit de garder ces hommes apres leurs arrivée, pendant tres longtems, et a grand frais. Si l'on ne vouloit pas (ce qui seroit pire) les hazarder sur le petit nombre de batimens françois qui viennent a cette echelle, et les exposer par la a etre conduit en Angleterre on par une suite, de la misere a la quelle on les y reduiroit ces jens pouroient prendre parti chez les ennemis. Appres avoir, Monseigneur, communiqué ces reflections a Monsieur l'ambassadeur, qui les a trouvé raisonables, j'ay cru que que je pouvois pour le bien du service, retarder ce message jusque de nouveaux ordres de vottre part, et qui arriveroit toujours assez a tems pour les executer avec succes
J'ay...

16.

Tóth András levele d'Argenson grófhoz

(1756. május ?.)
CADN, Constantinople série A
Fonds Saint-Priest 236

(fogalmazvány)

Tóth András levelében hivatkozik a Rouillé grófnak elküldött rodostói úti beszámolójára. Az Angliával való közeli háborúra való tekintettel igyekszik még nagyobb buzgalommal szolgálni a hadügyminisztert. Jelzi neki, hogy az utolsó magyar felkelés óta sok magyar menekült található Havasalföldön és Moldvában, akikből újoncokat lehetne verbuválni a franciaországi huszárezredek számára. Ebben a kérdésben kéri a miniszter rendelkezéseit, mivel ezek hiányában Vergennes gróf követ nem tudja engedélyezni számára a toborzást. Itt jegyzi meg, hogy a Portán szívesebben vennék, ha egy nagykövet képviselné a királyt, mivel ennek nagy jelentősége van a szultán szemében. Végül felhívja a figyelmet fiának a török nyelv tanulásában elért sikereire, és kéri, hogy a külszolgálata alatt a katonai előléptetések során se érje őt hátrány.

LYMBUS_2020_KÖNYV.indb 436 2021.01.19. 15:46:18

A Monseigneur le Comte Dargenson

Vous aurez vüe par le compte que j'ay rendüe à Monsieur Rouillé de mon voyage de Rodosto, que j'ay trouvé le comte Csaky dans les meilleur disposition du monde, en tous ce qu'il poura faire en Hongrie pour la cause commun.

Les nouvelle publique ne nous laissent aucune doutte d'une rupture prochaine avec l'Angleterre, je sent Monseigneur que c'est un motif de plus pour moy de redoubler mon zelle pour me rendre utille pour le service du Roy, aussy Monseigneur je ne met point des borne en tous ce qu'il vous plaira de m'ordonner, mon devoir m'y oblige, mon inclination m'y porte et ma reconnoissance pour tous vos bontés ne trouve aucune obstacle pour meriter de plus en plus la continuation de vôtre protection.

J'ay l'honneur de vous informer qu'il y à beaucoup d'Hongrois dans la Valachie et dans la Moldavie de ceux qui etoient obligés de quitter leurs pays par raport au dernier soulevement qu'il y eut en Hongrie, et en Croitie. Ces gens avoient des chefs, mais imprudamment ils se sonts trop pressés de lever le masque, et les troupes allemand qu'on à fait marcher contre eux, après un assez vif combat, les ont dipersés.

Si Monseigneur veut disposer de ses gens la, je croy il ne seroit pas dificille de les engager, pour passer en France pour le service du Roy, soit pour ogmenter le nombre de ces re(gimen)t de hussard, soit pour les en recruter, au premier cas Monseigneur, faite moy la grace, de le faire agreer pour moy, par Sa Majesté.

J'attand Monseigneur vos ordres à ce sujet pour agir, mais que vous le decidiez d'un façon ou d'autre, il est necessaire, de m'otoriser pour la depence, sans cela Monsieur de Vergennes fera des difficultés m'ayant deja dit, que cela regardoit le militaire, et que sans vos ordres il ne pouvoit rien faire.

Je crois Monseigneur qu'il n'est pas de mon devoir, de ne point garder le silence sur une chose qui regarde le service du Roy, il faut icy un ambassadeur de Sa Majesté, il paroit que le Grand Seigneur s'en formalise n'etant point à coutume de voir à sa cour, des ministre de France du seconde ordre. Nous sommes dans un tems, ou il ne faut rien negliger. (tout le paragraphe rayé : Je crois, Monseigneur, qu'il est de mon devoir, de ne point garder le silence sur une chose qui regarde le service du Roy, il faut icy un ambassadeur de Sa Majesté, il paroit que le grand seigneur s'en formalise n'etant point à coutume de voir à sa cour, des ministres de France du seconde ordre, nous sommes dans un tems, ou il ne faut rien négliger.)

Mon fils, qui j'ose dire continut avec succé d'apprendre le turc espere, Monseigneur, par vos bonté que vous ne permetterez pas que son absence luy fasse du tort dans le regiment j'ose, Monseigneur, esperer la meme grace que vous aurez la bonté de vous souvenir de moy s'il y à quellque promotion.

LYMBUS_2020_KÖNYV.indb 437 2021.01.19. 15:46:18

17.

Tóth András levele Rouillé grófhoz

(Konstantinápoly, 1756. május 15.)
CADN, Constantinople série A
Fonds Saint-Priest 236

(fogalmazvány)

Tóth András beszámol második rodostói utazásáról, ahol átadta a gróf levelét Csáky Mihály grófnak, a magyar emigránsok vezetőjének. A gróf elérzékenyülten fogadta a levelet és továbbra is hazája szolgálatában kíván a francia diplomáciával együttműködni. Segítőjének Tóth Andrást javasolja. Csáky szerint a legkedvezőbb cselekvési lehetőséget egy új háború teremthetne az Oszmán Birodalom és a Habsburg Monarchia között. Mielőtt elutazott volna, Tóth tájékoztatást kért Csákytól, hogy vannak-e Magyarországon más nagyhatalmaknak is informátorai. Csáky erre azt válaszolta, hogy tudomása szerint a porosz királynak vannak hívei a protestánsok között.

a Constantinople le 15. may 1756

Monseigneur le Marquis de Rouillé

J'ay eu l'honneur de vous informer par ma derniere letre que, Monsieur l'ambassadeur, avoit jugé a propos, que je fasse un second voyage a Rodosto, affin de continuer a entretenir une liaison d'amitié, avec mes compatriotes et déclarer, en même tems a Monsieur le comte Csaky, vos dernieres intentions, au sujet des affaires de Hongrie.

A mon arrivée le dix neuf mars aupres de ce seigneur, j'ay commencé par luy remetre la letre dont vous l'avez honnoré, mais appres l'avoir ouverte; voyant qu'elle etoit en françois il me la rendit pour la luy expliquer, et j'ay eté témoin, Monseigneur, des larmes de joÿe qu'il a versé a l'article de sa noble constance pour sa patrie.

Si j'ay (m'a til dit) perdus, mes biens, mes parens, et les dignités attachéz a ma maison depuis plus de dix siecles, j'ay du moins la consolation de trouver des ames nobles qui attachent quelque merit, a tout perdre pour conserver sa liberté.

Je luy ay fait part aussi, Monseigneur des ordres precis que vous m'avez donné de ne rien entreprendre ni directement, ni indirectement, affin de n'engager ni comprometre personne et j'ay taché de luy faire sentir les consequences qui pouroient en resulter pour sa patrie même. Voici ce qu'il m'a répondu.

Je sens par tout ce que vous me dittes, la sagesse du ministre et la bonté du Roy dont la puissante protection nous est aussi precieuse que necessaire; ce Monarque aussi juste, que puissant s'est déclaré le protecteur des malheureux que l'on opprime et c'est aussi pour luy seul que j'adresse a Dieu mes prieres affin qu'il benisse ses armes.

LYMBUS_2020_KÖNYV.indb 438 2021.01.19. 15:46:18

Aussi reconnaissant (ajouta til) qu'entierement devoüé a sa volonté. Je vous reçois pour mon associé en qualité de compatriote, et vous pouvez assurer le ministre que je seray tranquil tant qu'il le jugera a propos. Je sens bien aussi que l'esprit pacifique de la cour de Vienne merite des ménagements dans la conjoncture present et je ne désire que de vivre asséz lontems pour me rendre util a ma patrie sous la protection de Sa Majesté mais j'ay quatre ving deux ans.

Dans plusieurs autres conversation avec, Monsieur le comte Csaky. Je suis entré, Monseigneur dans le détail des moyens convenables et surs pour agir avec efficacité, dans le cas ou l'on souhaiteroit réuissir. Il m'a répondu, les Hongrois sont plus occupés de trouver un bon chef que de toutte autre précaution, et j'ay remis (continua til) un mémoir a Monsieur le comte Dessalleurs, ou j'ay dévelopé quelques unes de mes idées a ce sujet, mais je n'en ay jamais entendu parler. Cepandant j'ay conservé la même bonne volonté; je suis parent ou allié d'un grand nombre de puissants seigneurs du pays, pour lesquels je répondroit bien. L'occasion toutte faite nous fera raisonner plus juste, mais a coup sur la plus favorable seroit la guerre de l'Empire avec les Turcs, et la proximité de la Hongrie nous mest a porté de nous tendre la main, comme la cour de France a un grand credit a la Porte. Il conviendroit (pousuivit'il) de luy faire sentir que Sa Majesté s'interesse aussi pour la nation hongroise qui gemit sous la tirannie des Allemans et je prie vottre cour de vous laisser dans ce pays ci avec moy. Voions nous souvent, car c'est en vous seul que j'ay mis ma confiance, mes camarads n'estant plus guere en etat de rendre service.

Avant de quitter Rodosto ou je suis resté, Monseigneur, jusqu'au 27 avril, je me suis informé de Monsieur le comte Csaky, s'il n'y avoit pas quelque autre puissance qui entretin en Hongrie des intelligences secretes et ce seigneur m'a dit qu'il luy etoit revenu que le Roy de Prusse y avoit un parti parmi les protestants, mais qu'il ne pouvoit en dire aucune particularités, ses amis estant tous catoliques, que cepandant il doutoit fort que cela fut du gout de cette derniere religion dominante.

Voila, Monseigneur, le précis de nos longues conversations ou j'ay taché de ne point m'ecarter des ordres que vous m'avéz donné et vous convaincre de mon zele, ainsi que du profond respect avec lequel j'ay l'honneur d'etre
Monseigneur

Votre...

LYMBUS_2020_KÖNYV.indb 439 2021.01.19. 15:46:18

18.

Vergennes gróf levele Tott Andráshoz

(Konstantinápoly, 1756. október 30.)
CADN, Constantinople série A
Fonds Saint-Priest 236

(eredeti levél)

Levele elején baráti hangon érdeklődik Tóth András rodostói útjának sikeréről. Majd ezt követően két, őt érintő miniszteri levél tartalmát ismerteti vele. Ezekben arról esik szó, hogy a porosz uralkodó ágensei és pénze révén igyekszik Magyarországon felkelést kirobbantani. Ebben a helyzetben a francia uralkodó, aki mindig támogatta a magyarokat, azzal szeretne most segíteni nekik, hogy felhívja a figyelmüket a porosz király terveinek veszélyeire. Elsősorban a katolikusok számára jelent veszélyt, ha hallgatnak II. Frigyes ügynökeire, mivel őket az esetleges porosz uralom alatt mindenképpen hátrány érné. Ha viszont a császáriak kerekednek felül, akkor büntetésben lenne részük. Ezért kéri, hogy Csáky grófot tájékoztassa ezekről és próbálja meg rábírni a honfitársait, hogy ne hallgassanak a felkelést szító szavakra. Vergennes gróf bízik abban, hogy Csáky Mihály gróf tisztában van azzal, hogy ha nem is tudja visszaállítani hazája szabadságát, legalább a nyugalmát nem akarja oktalanul megzavarni. Kéri Tóthot, hogy jelezze, ha megkapta a levelét, és üdvözletét küldi a rodostói magyar uraknak, Csáky Mihálynak és Mikes Kelemennek.

a Constantinople le 30 octobre 1756

Nous nous plaignons, Monsieur, du silence trop constant que vous nous faites eprouver; nous ignorons si vous etes a Rodosto et le succes de votre voyage. Ce n'est pas repondre a l'interest de vos amis, et je me flatte que vous me comptez au nombre. Le baron vous auroit il communiqué son anthipatie pour ecrire: le mauvais exemple a bien du pouvoir.

Venons a quelque chose de plus serieux. J'ay receü des lettres du ministre qui vous concerne.

On me mande, Monsieur, que l'on a des avis asses certains que le Roy de Prusse a dessein si le sort des bornes le favorise en Boheme de penetrer jusqu'en Hongrie et d'y faire soulever les mecontens par l'argent qu'il y repandra et par l'apuy qu'il leurs promettra.

La sincerite des sentimens de Sa Majesté pour l'imperatrice Reyne l'engage a luy rendre tous les services qui peuvent dependre d'elle. Sa Majesté a toujours protégé la nation hongroise, elle continuera toujours a la proteger et a s'interesser a son sort. Elle veut luy en donner une preuve dans cette occasion, en luy faisant connoitre combien il seroit dangereux pour les Hongrois de se livrer aux sollicitations du Roy de Prusse qui en les exitant a se soulever ne cherche qu'a satisfaire son ressentiment, a se servir d'eux pour embarrasser l'imperatrice Reyne et qui pour faire sa paix plus sure et plus promte

LYMBUS_2020_KÖNYV.indb 440 2021.01.19. 15:46:18

les abandonnera aussytost qu'il verra la moindre apparance de traiter. C'est une reflexion que doivent faire les Hongrois catholiques et protestans. Les premiers ont une raison de plus de se refuser aux insinuations du Roy de Prusse, c'est celle de la religion. Ce prince cherchera toujours a favoriser les protestans. Quelque fois la fin de ces mouvemens les catholiques ou seront opprimés par luy ou punis par l'Imperatrice d'avoir excité de nouveaux troubles.

Ce sont la, Monsieur, les armes que je suis chargé de confier a votre sagesse et a votre dexterite, pour que vous jugiez de l'usage que vous en pouvez faire aupres de M. le comte Czaki et des seigneurs hongrois qui sont auprès de luy et qui pensent comme luy. S'ils sentent la solidité de ces reflexions ils doivent detourner leurs compatriotes de prendre a leur souvraine que Sa Majesté chargera ses ministres de faire valoir, ne peut manquer de leurs procurer des graces de la part de cette Princesse, et leur infidelité leur attireroit surement des malheurs que Sa Majesté malgré son amitié pour cette nation ne pourroit leurs eviter puis qu'elle se les feroit attiré elle meme.

Voyes, Monsieur, ce que vous croires devoir dire de cecy a Monsieur le comte Czaki, la matiere est delicate et ne demande pas moins de prudence et de circonspection que vous en aves montré en toute occasion; mais je ne doute pas que le seigneur hors d'etat de pouvoir desormais retablir la liberte de sa Patrie ne s'employe volontiers a luy rendre le bon office de l'exhorter a conserver sa tranquilité interieure.

Je vous ferai sensiblement obligé, Monsieur, de vouloir bien m'accuser la reception de cette lettre.

Faites moy le plaisir, je vous prie d'offrir a Monsieur le comte Czaki et a Monsieur Mikes l'homage de mes sentimens respecteux, engagés Monsieur le baron a se souvenir de moy, je ne le separe point de vous dans la profession du tres sincere attachement avec lequel j'ay l'honneur d'etre, Monsieur, votre tres humble et tres obeissant serviteur.

De Vergennes

19.

Tóth András levele Rouillé grófhoz

(Konstantinápoly, 1756. november 3.)

ADC, CP Turquie 132
fol. 342.

(eredeti) titkosírásos

Tájékoztatja a minisztert arról, hogy Vergennes gróf jóváhagyásával ismét Rodostóba utazott, hogy találkozzon az emigráns magyar vezetőkkel. Úgy látja, hogy a nagykövet által továbbított utasításait könnyen végre tudja hajtani, mivel Csáky gróf nem szeretné, ha fegyveres felkelés törne ki Magyarországon egy protestáns uralkodó érdekében, különösen

LYMBUS_2020_KÖNYV.indb 441 2021.01.19. 15:46:18

nem II. Frigyesért, akinek csak a saját érdekei a fontosak. Megígéri, hogy a magyarokat békére buzdítva követi a király utasításait.

à Rodosto le 3. 9bre 1756

Monseigneur

J'ay eu l'honneur de vous informer avant mon depart de Constantinople, que du consentement de Mr. de Vergennes je suis venus en cette ville pour faire une visite à mes compatriotes et enciennes amis ou je me trouve fort a propos pour agir auprès des seigneurs hongrois conformement a vos ordres au sujet du Roy de Prusse, en cas qu'il penetrat en Hongrie. M. de Vergennes vient de me communiquer vos instructions par un exprès. J'ose vous assurer Monseigneur que le Comte Czaki avec lequel j'ay eu bien auparavant des conversations sur cette matiere, n'est pas du goust que les Hongrois prennent les armes pour un Prince portestant, encore moins pour le Roy de Prusse qui ne cherche, dit-il, que ses propres interets. J'auray grand soin, Monseigneur, d'entretenir mes compatriotes dans la meme pensée et leur inspirer un esprit pacifique tant que le service du Roy l'exigera.
Je suis avec un tres profond respect,
Monseigneur,
votre tres humble et tres obeissant serviteur,

Totte

20.

Tóth András feljegyzése

(hely és dátum nélkül)
CADN, Constantinople série A
Fonds Saint-Priest 236

(fogalmazvány)

A magyar urakkal a porosz király magyarok felé való közeledéséről és ígéreteiről beszélgetett. Véleménye szerint a főnemesség részéről biztosan nem lesz fogadókészség ezekre, mivel a katolikus vallás romlását hozná magával a porosz uralom. Esetleg a köznép vagy a kisnemesség részéről lehetnek vállalkozók, de nem lenne sikerük. Másfelől pedig az ország törvényei is tiltják, hogy protestáns uralkodó lépjen a trónra.

J'ay eu l'honneur de vous rendre compte par ma derniere lettre ecrite de cette ville, des conversations que j'ay eu avec les sieurs hongrois au sujet du Roy de Prusse. Je croy Monseigneur qu'il seroit inutil d'entrer dans tous ce dont il a eté question, tant pour le present que pour l'avenir; mais j'ose vous assurer que leur premier sentiment a fortifié et

LYMBUS_2020_KÖNYV.indb 442 2021.01.19. 15:46:19

parfaitement conforme aux vûes de Sa Majesté et que le Roy peut etre assurée qu'il ne s'en meleront point ny directement ny indirectement, car, tous combinaison fait, ils aiment mieux suspendre l'occasion de revendiquer la liberté de la patrie que de risquer à coup sûr la destruction de la religion catholique parmis la nation.

Ils disent plus et sont persuadées que les grand seigneurs du Royaume bien loigne d'ecouter les insinuations du Roy de Prusse, aimeront mieux passer dans des pays etrangers pour quellque tems plus tranquille en cas d'invasion de la part des Prussiens; que de ce jetter imprudamment dans le partie d'un prince protestant, qui selons toute apparance n'a en vûes que ses propres interest; quelle apparance me dit le comte que ce prince puisse jamais garder la Hongrie, cela ne tombe pas sur le bon sens, surtout a faire plus grand ayant trois monarque contre luy.

A l'egard du commun peuple et peut etre quelleque petite noblesse d'Hongrie à force de promesse d'argent pourroit ce venger de son côté, la nation ayant assez l'esprit soldat, mais cela n'aboutira qu'à le quitter avec la meme facilité; qu'il ce sont engagés quand l'envi les prendra d'aller chez eux. Les loix de Hongrie meme sont contraire d'avoir recours à un prince protestant puisque le Roy doit etre necessairement de la religion catholique et romain.

21.

Tóth András levele Rouillé grófhoz

(Konstantinápoly, 1756. november 30.)
ADC, CP Turquie 132
fol. 367–368.

(eredeti)

Beszámol újabb rodostói utazásának eredményeiről. II. Frigyes magyarországi terveit illetően ismét megerősítette a rodostói emigránsok franciabarát elkötelezettségét és ígéretét, hogy XV. Lajos érdekeinek megfelelően fognak cselekedni. Szintén kijelentették, hogy nem lépnének fel Mária Teréziával szemben, mivel nem akarják a hazai katolikusok romlását. Értesüléseik szerint a főurak inkább külföldre távoznának egy porosz invázió esetén, mint hogy II. Frigyes oldalára állnának. Csáky Mihály gróf szerint egyébként a porosz uralkodó semmiképpen sem tudná sokáig fenntartani magyarországi uralmát, mivel három európai nagyhatalom sem engedné. A nép és a kisnemesség fiai közül lehet, hogy sokan a poroszok oldalára állnának, de ez sem tartana sokáig. Egyébiránt pedig az ország törvényei sem teszik lehetővé egy protestáns uralkodó megválasztását. A levél végén utal az evangélikus Zay Zsigmond báró ettől eltérő különvéleményére is.

LYMBUS_2020_KÖNYV.indb 443 2021.01.19. 15:46:19

à Rodosto le 30. 9bre 1756

Monseigneur

J'ay eu l'honneur de vous rendre compte par ma derniere lettre ecrite de cette ville des conversations que j'ay eues avec les seigneurs hongrois au sujet du Roy de Prusse ; je crois Monseigneur qu'il seroit inutile d'entrer dans tout ce dont il a été question tant pour le present que pour l'avenir ; mais j'ose vous assurer que leurs sentimens se fortifient et sont parfaitement conformes aux vües de Sa Majesté et que l'Imperatrice Reine peut etre assurée de la part des hongrois de Rodosto qu'ils ne s'en mesleront point ni directement, ni indirectement ; car toute combinaison faite, ils aiment encore mieux suspendre l'occasion de revendiquer la liberté de la patrie, que de risquer a coup sur la destruction de la Religion catholique parmi la nation.

Ils disent plus et sont persuadez que les grands du Royaume, bien loin d'ecouter les insinuations Prussiennes, aimeront mieux passer dans des pays etrangers pour quelque tems plus tranquile, en cas d'invasion de la part des Prussiens, que de se jetter imprudemment dans le parti d'un Prince protestant, qui selon toute apparence n'a d'autre vüe, que ses propres interets. Quelle apparence me dit le Comte Czaki, que ce Prince puisse jamais garder la Hongrie, cela ne tombe pas sur le bon sens, surtout ayant affaire aux trois plus grands monarques de l'Europe.

A l'egard du commun peuple et peut etre quelque petite noblesse d'Hongrie a force promesses et d'argent ils pourroient se ranger de son coté, la nation ayant assez l'esprit soldat ; mais cela n'aboutira qu'a le quitter avec la meme facilité qu'ils se sont engagez quand l'envie les prendra d'aller chez eux. Les loix d'Hongrie meme sont contraires d'avoir recours a un Prince protestant, puisque le Roy doit etre necessairement de la religion catholique et romaine. Le Baron Zay ne pense pas de meme etant lutherien et grand zelateur de sa religion ; mais tout consiste en souhaits.

Je suis avec un profond respect
Monseigneur
Vôtre tres humble et tres obeissant serviteur

Totte

LYMBUS_2020_KÖNYV.indb 444 2021.01.19. 15:46:19

Rövidítések és irodalomjegyzék

ADC	Archives Diplomatiques de la Courneuve
BA	Bibliothèque de l'Arsenal
BNF	Bibliothèque Nationale de France
CADN	Centre des Archives Diplomatiques de Nantes
SHD	Service Historique de la Défense

*

Antoine 1989	Michel Antoine: *Louis XV,* Paris, 1989.
Archives Diplomatiques 1936	Archives Diplomatiques: *État numérique des fonds de la correspondance politique de l'origine à 1871,* Paris, 1936.
Bély 1992	Lucien Bély: *Les relations internationales en Europe XVIIe–XVIIIe siècles,* Paris, 1992.
Bérenger 1990	Jean Bérenger: *Histoire de l'Empire des Habsbourg,* Paris, Fayard, 1990.
Boissau 2006	Général Raimond Boissau: *Ladislas Bercheny Magnat de Hongrie Maréchal de France,* Paris–Budapest–Szeged, Institut Hongrois de Paris, 2006.
Boissau 2015	Général Raimond Boissau: *Dictionnaire des officiers de hussards de l'Ancien Régime,* Paris, Archives & Culture, 2015.
Braubach 1952	Max Braubach: *Versailles und Wien von Ludwig XIV. bis Kaunitz, Vorstadien der diplomatischer Revolution im 18. Jahrhundert,* Bonn, 1952.

LYMBUS_2020_KÖNYV.indb 445 2021.01.19. 15:46:19

Broglie
1878 Duc de Broglie: *Le secret du roi. Correspondance secrète de Louis XV avec ses agents diplomatiques 1752–1774,* II, Paris, 1878.

Chambrun
1944 Charles de Chambrun: *A l'école d'un diplomate. Vergennes,* Paris, 1944.

Combeau
2007 Yves Combeau: *Marc-Pierre de Voyer de Paulmy, comte d'Argenson, 1743–1757,* In: Sarmant, Thierry (szerk.): *Les ministres de la guerre 1570–1792. Histoire et dictionnaire biographique,* Paris, 2007, 363–389.

Dechêne
1931 Abel Dechêne: *Le Dauphin, fils de Louis XV,* Paris, 1931.

Denis-Combet
1975 Marie-Thérèse Denis-Combet: *La collection Saint-Priest au Ministère des Affaires Étrangères.* In: *Turcica,* 7. (1975) 250–263.

Duparc
1969 Pierre Duparc (szerk.): *Recueil des instructions données aux ambassadeurs et ministres de France depuis les traités de Westphalie jusqu'à la Révolution française,* Tome XXIV Turquie, Paris, CNRS, 1969.

Du Rozoir
1815 Charles Du Rozoir: *Le Dauphin, fils de Louis XV,* Paris, 1815.

Fournier
2015 Christian Fournier: *Étude sur Nicolas-Louis Le Dran, un témoin et historien des affaires étrangères aux temps de la Régence et du règne de Louis XV, 1715–1762,* La Celle Saint Cloud, Douin, 2015.

Gorun-Kovács
2005 Gorun-Kovács György: *Az 1749–1751. évi dél-bihari parasztmozgalmak,* In: Ifj. Barta János – Papp Klára (szerk.): *Bihar vármegye az úrbérrendezés idején,* Debrecen, 2005, 183–205.

H. Balázs
1950 H. Balázs Éva: *A váradi püspökség jobbágyainak megmozdulása a 18. század közepén*, In: *Századok,* 84. (1950) 320–332.

13_Tóth_Ferenc.indd 446 2021. 01. 22. 13:23:39

Hadrovics–Wellmann
1951 Hadrovics László – Wellmann Imre: *Parasztmozgalmak a 18. században,* Budapest, Akadémiai Kiadó, 1951.

Kont
1913 Kont Ignác: *Bibliographie française de la Hongrie (1521–1910) avec un inventaire des documents manuscrits (travaux de la conference d'Etudes hongroises à la Sorbonne),* Paris, 1913.

Labourdette
1990 Jean-François Labourdettte: *Vergennes, Ministre principal de Louis XVI,* Paris, 1990.

Lomas
1869 Louis de Lomas: *Éloge de François-Michel Durand de Distroff, ancien avocat au parlement de Metz,* Metz, Nouvian, 1869.

Maurepas–Boulant
1996 Arnaud de Maurepas – Antoine Boulant: *Les ministres et les ministères du siècle des Lumières 1715–1789,* Le Poiré-sur-Vie (Christian–JAS), 1996.

Mikes
1988 Mikes Kelemen: *Törökországi levelek – Mulatságos napok,* Bukarest, Kriterion, 1988.

Montferrand
2017 Bernard de Montferrand: *Vergennes. La gloire de Louis XVI,* Paris, Tallandier, 2017.

Murphy
1982 Orville Theodore Murphy: *Charles Gravier comte de Vergennes, French Diplomacy in the Age of Revolution 1719–1787,* Albany, State University of New York Press, 1982.

Nicolas
1997 Jean Nicolas: *La fortune française du Savoyard Pierre-Antoine de Castagnères de Chasteauneuf, ambassadeur du roi de France, prévôt des marchands de Paris (1646–1728),* In: *Revue Savoisienne,* 137. (1997) 191–212.

Proyart
1819 Liévin-Bonaventure Proyart: *Vie du Dauphin, père de Louis XVI,* Paris, Méquignon fils aîné, 1819.

Salamon
1935 Robert Salamon: *La politique orientale de Vergennes (1780–1784),* Paris, 1935.

LYMBUS_2020_KÖNYV.indb 447 2021.01.19. 15:46:19

Sheldon
2009 Rose Mary Sheldon: *Renseignement et espionnage dans la Rome antique,* Paris, 2009.

Tóth
2002 Tóth Ferenc: *Egy XVIII. századi itinerárium tanulságai avagy miért nem jutott el a francia követ Szombathelyre 1755-ben?* In: *Vasi Szemle,* 56. (2002) 758–762.

Tóth
2011 Tóth Ferenc: *Magyar ügynökök a francia király szolgálatában Kelet-Európában az orosz–osztrák–török háború korában (1736–1739),* In: *Századok,* 145. (2011) 5. sz. 1183–1214.

Tóth
2015 Tóth Ferenc: *Egy magyar származású francia diplomata életpályája: François de Tott báró (1733–1793),* Budapest, MTA BTK Történettudományi Intézet, 2015.

Tóth
2019 Tóth Ferenc: *Szent Koronát a francia királyfinak? A rodostói magyar emigráció függetlenségi mozgalmi tervei az 1747–48-as évekből,* In: *Lymbus,* 17. (2019) 507–555.

Tott
2008 *François Baron de Tott emlékiratai a törökökről és a tatárokról,* kiad. Tóth Ferenc, Szombathely, Vasi Szemle, 2008.

Waddington
1896 Richard Waddington: *Louis XV et le renversement des alliances, Les préliminaires de la guerre de Sept Ans (1754–1756),* Paris, 1896.

Warlin
2014 Fred Warlin: *J.-P. Tercier, l'éminence grise de Louis XV. Un conseiller de l'ombre au Siècle des lumières,* Paris, L'Harmattan, 2014.

LYMBUS_2020_KÖNYV.indb 448 2021.01.19. 15:46:19